

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VOR NAVNKUNDIGE THOMAS BARTHOLIN

Et Tidsbillede

AF

ERIK STEENBERGER

Fra

*Dansk medicinsk historisk Selskab
til dets medlemmer*

SÆRTRYK AF BIBLIOTEK FOR LÆGER

COSTERS BOGTRYKKERI . KØBENHAVN

1955

Til

ELLEN

hvem Georgius Hannæus ogsaa vilde have kaldt

»MATRONAM IN SEXUS
SUI EXEMPLUM NATAM«

PROLOG

Forfatteren af dette Skrift nærer fire Ønsker.

Det første Ønske er, at det Forsøg, der her er gjort med det Formaal for Øje at granske Aarsagerne til Thomas Bartholins straalende Berømmelse blandt Samtidens Lærde, maa lykkes. Der er nemlig skellig Grund til at formode, at man dengang betragtede ham under en anden Synsvinkel end nu til Dags.

Det andet Ønske gaar ud paa samtidig hermed at give en kort, men nogenlunde udtømmende Levnedsskildring af Bartholin i Anledning af, at i Aar er 275 Aar henrunden siden hans Død.

Det tredje Ønske er at kunne skildre den lærde Tid saaledes, at Læseren maatte fyldes af den største Respekt for dens dygtige Videnskabsmænd, der ofrede en betydelig Del af deres Ungdomstid paa en fyldig Uddannelse paa den bredeste Basis, før de rettede Søgelyset mod et bestemt Felt.

Til den Ende er der blandt andet i en vedføjet Personliste givet biografiske Oplysninger om de fleste Bærere af de i Bogen forekommende Navne.

I Forbindelse hermed maa omtales Oversættelsen af den til Grund liggende latinske Tale. Her har Hensigten været at komme saa tæt op mod den originale Udtryksmaade som muligt, hvorfor den danske Tekst flere Steder kan synes at være for lidt poleret, for fjern fra blot taalelig Sprogbrug. Til Undskyldning herfor tjener dog tillige den Kendsgerning, at det i Realiteten tit er ret umuligt at finde adækvate, danske Udtryk for den overpyntede og med alskens Falbelader udstyrede latinske Sprogdragt, som hørte hin Tid til.

Det fjerde Ønske kan udtrykkes saaledes: Gid dette Skrift maa vække lidt Interesse for Medicinens Historie, hvorved maaske en og anden vil opdage, at denne Gren af den danske Lægevidenskab har en selvfølgelig Betydning for vor medicinske Kultur af i Dag.

Liseleje, Februar 1955.

Erik Steenberger

VOR NAVNKUNDIGE THOMAS BARTHOLIN

Et Tidsbillede

Af Erik Steenberger

Den lærde Latinertid, Polyhistorernes Epoke, blev dansk medicinsk Forsknings Guldalder. Aldrig før og aldrig siden har vor hjemlige Lægevidenskab hævet sig til saadanne Højder. Danske Lægenavne funkledede paa den lærde Verdens Himmel, og der blev i Sandhed øvet videnskabelig Stordaad. *Harveys* Opdagelse af Blodets Kredsløb stimulerede Forskertrangen, og berust af de vundne Sejre styrtede man hektisk mod det næste Maal med en saadan Iver, at man ofte glemte til Bunds at ransage det erobrede Bytte.

Stor i Fortrin og stor i Fejl, som en af Renæssancens Heroer, straalere fra denne Periode Erindringsbilledet af *Thomas Bartholin* for vort indre Blik. Har end Eftertiden lejlighedsvis forsøgt at dæmpe Glansen fra dette Billede, saa har saadanne Handlinger aldrig skadet; thi Bartholins Opdagelser alene er tilstrækkelige til at sikre ham langvarig Berømmelse.

Fraset de deciderede Fjender er denne aandelige Stormands Samtid fuld af næsegrus Beundring for ham og stiller til Tider en næsten maabende Forbavselse til Skue. Det var dog næppe de store Opdagelser, der imponerede; snarere var det visse Karaktertræk ved selve Mennesket Bartholin, der blændede Omgivelserne.

Selv om disse Egenskaber nok er eftersporede af senere Forskere, er der her gjort et andet Forsøg paa Løsning af Problemet ved at granske en Mindetale, som en af Bartholins Elever, en Læge boende udenfor København og derfor ikke til daglig paavirket af sin Lærers stærke Personlighed, holdt efter Bartholins Død.

Og skulde det vise sig, at Resultatet kun bliver magert, kan dog Forsøget forhaabentlig bidrage til endnu et Stykke Tid fremover at holde Glemselens Slør borte fra hin Stortid.

Før vi indlader os paa en nærmere Omtale af denne Bartholins Elev, som var Læge i Odense, vil det være formaalstjenligt at beskæftige os lidt med Lægeforholdene i denne By.

Fra Aar 1600 og i de næste halvtreds Aar var Odense forsynet med en Rigdom af Læger, idet der fandtes mellem 10 og 15. I 1642 havde Byen et Indbyggerantal paa godt 5000, og det tilsyneladende Misforhold mellem Læge- og Befolkningstal falder i Øjnene. Forklaringen paa, at disse Medici kunde klare sig økonomisk, er rimeligvis den, at de benyttedes meget af Adelen, som i ret stort Tal foruden deres Gaarde paa Landet ejede Huse i Byen. Da Adelen fra Tid til anden flyttede bort, formindskedes Lægestaben samtidig, og i sidste Halvdel af det syttende Aarhundrede levede der kun fem bekendte Læger i Odense, nemlig *Christoffer Balslev*, *Peter Deichmann*, *Christen Henrik Luja*, *Unsenius* og *Jørgen Hahn*, og det er denne sidste, som har vor Hovedinteresse.

Jørgen Hahn — *Georgius Hannæus* — blev født i Odense 19. Marts 1647. Hans Fader var en dygtig Købmand, som opnaaede at blive Raadmand i sin By. Han var indvandret Lybækker, hvilket i og for sig ikke er særlig bemærkelsesværdigt; thi fra gammel Tid havde der eksisteret en vis Forbindelse mellem Odense og enkelte Patricierfamilier i Hansestaden. Men gennem sin Moder *Else Mule*, Datter af Borgmester *Jørgen Mule* var *Jørgen Hahn* i Familie med Byens ansete Slægter. 18 Aar gammel blev han Student og studerede nu i tre Aar ved Københavns Universitet Filosofi, hvori han 26. Maj 1666 blev Baccalaureus, Teologi og Medicin, og i dette sidste Fag, som dyrkedes af ham med stor Flid, havde han *Thomas Bartholin* til Lærer. I 1668 vendte han tilbage til sin Fødeby, hvor han blev Conrector ved Gymnasiet.

Det er værd at bide Mærke i hans Uddannelse, som ser ud til udelukkende at have fundet Sted paa det hjemlige Universitet. Det er faktisk et Særsyn paa hin Tid, hvor det efterhaanden var blevet Skik at supplere den her i Landet erhvervede Lærdom med ofte aarelange Studierejser til flere af Europas berømte Universiteter.

Man maa formode, at *Jørgen Hahn* var i Besiddelse af megen Kundskab og stor Dygtighed, naar han blev Conrector i en saa ung Alder, for Gymnasiet maa ikke forveksles med Latinskolen; det var en selvstændig Institution, et lille Universitet, der var indskudt mellem Latinskolen og Universitetet i København.

I 1619 bestemte *Christian d. IV*, at der ved nogle af Landets Kapitel-skoler skulde oprettes et Gymnasium, hvor særlig dygtige Latinskoleelever kunde faa en ekstra et- eller to-aarig Undervisning, for at de derefter kunde

opnaa større Udbytte ved Københavns Universitet. Medens Gymnasierne i de andre Købstæder kun fik en kortvarig Levetid, gik det anderledes med dette odenseanske Lærdomstempel, og der er ingen Tvivl om, at det blev til Gavn for Byen, idet der i Tidens Løb blev knyttet flere betydelige Personligheder til det som Lærere. Til Gengæld er det givet, at Gymnasiet af Samtiden blev betragtet med megen Veneration.

Den fynske Præstesøn, den saare berømte *Jacob Winsløw* skriver saaledes i sin *Levnedsskildring*: »En 1686 au sortir de là, il me fit étudier une année dans le *Gymnasium* de la même ville. C'était un college particulier, très distingué, ou ceux, qui après avoir achevé leurs classes dans l'Ecole de Saint Canut, veulent passer avec plus de distinction à l'Université de Copenhague, étudient pendant une année, au bout de laquelle ils sont examinés en présence de l'évêque par ceux qui en sont professeurs, et reçoivent ensuite chacun, selon leur capacité, une attestation signée par un de ces professeurs«.

Odense Gymnasium stiftedes ved Fundats af 18. Februar 1621 og blev højtidelig indviet 15. og 16. Januar 1623. Gymnasiets Levetid blev omkring to Hundrede Aar. Nogle Gange var der Tale om at nedlægge det, saaledes i 1692, men den øverste Tilsynsførende paa den Tid, Biskop *Thomas Kingo* gik stejlt mod denne Plan.

Den Bygning, hvori Gymnasiet havde til Huse, eksisterer stadig omend i noget forandret Skikkelse efter en Ombygning i 1755.

Var det saaledes en stor Ære for den unge Hahn at blive knyttet til dette Sted, blev Æren yderligere forøget derved, at han blev Conrector. Skolens Lærerstab bestod i Begyndelsen af tre, senere af fire Professorer. Professor eloquentiae skulde være Rector og Professor i Græsk og Hebraisk Conrector, som skulde dele Undervisningen i øverste Klasse og den almindelige Inspektion i Skolen og Kirken med Rector. I Værdighed og Løn skulde han være ringere stillet end Rector og adlyde ham, men i Myndighed overfor Lærere og Dicile skulde han være lige med ham.

Da der desuden fandtes en Bestemmelse om, at hvis der var en Læge i Byen, skulde denne om Sommeren botanisere med Eleverne og om Vinteren vise dem det menneskelige Legemes Dele paa et Skelet, maa man gaa ud fra, at Jørgen Hahn ogsaa havde paataget sig denne Opgave, men noget sikkert derom foreligger næppe, ejheller om Gymnasiet var i Besiddelse af et saa kosteligt Objekt som et Skelet. Man har Ret til at nære Tvivl herom, naar man tager de nærmest paa Hensyn til anatomiske Hjælpemidler ved selve Universitetet i Betragtning. Det er bekendt, at da *Ole Worm* i 1624 begyndte sin medicinske Lærervirksomhed her, havde

han det største Besvær med at skaffe et Skelet til Veje, og det lykkedes kun ved Bistand af Livlæge *Henning Arnisæus*. Dette Skelet var en slig Herlighed, at det opbevarede i et lukket Skab i øverste Auditorium i det nye Kollegiehus, hvor Skabsdørene demonstrativt blev aabnede ved Disputationer og andre højtidelige Lejligheder, og Worm overlod ikke Klemodiet til sin Eftermand *Simon Paulli*, da denne i 1640 begyndte at docere Anatomi. Dette generede dog næppe Paulli, som i højere Grad gav sig af med tekniske Sager, saasom Skelettering, end med videnskabelige Nyopdagelser, der dog netop nu var ved at omstyrte Galenismen. Da derfor *theatrum anatomicum* i det gamle Auditorium paa Sydsiden af Studiegaarden tæt ved Nørregade var færdig til Brug i Begyndelsen af 1645, kunde Paulli med Stolthed fremvise to Skeletter, et mandligt og et kvindeligt, der prydede den ene Væg i Lokalet. Den dekorative Virkning blev yderligere forhøjet ved Anbringelsen af et kunstigt udført Træ med Slangen midt imellem Adam og Eva.

8. Juni 1669 tog Jørgen Hahn Magistergraden ved Universitetet. Tilsyneladende i nogen Modstrid med Gymnasiernes foran anførte Reglement opnaaede Hahn ikke straks Professorværdigheden. Først i 1672 blev han adjungeret sin Stedfader og senere Svigerfader, Professor *ethices ac eloquentiae Jørgen Taulov*, og i 1678 avancerede han til virkelig Professor.

Samtidig praktiserede han som Læge i sin Fødeby, hvilket fremgaar af, at der i det af Thomas Bartholin i 1673 paabegyndte stort anlagte Tidsskrift »Acta medica et philosophica Hafniensia« findes flere Meddelelser fra hans Haand om anatomiske og medicinske Emner. 7. Maj 1684 disputerede han ved Universitetet for den medicinske Doktorgrad med Afhandlingen »Aphonologia, seu dissertatio medica inauguralis de aponia«. Uden at fortabe os i dens Indhold, som næppe kan interessere ret mange nulevende Læger, spækket som den er med Hentydninger til Antikkens Mytologi og fuld af lange etymologiske Udredninger, indbragte det Forfatteren et begejstret Hyldestdigt fra *Ole Borch*:

»Hannæ, Anidum justissima cura sororum,
 Et patrio duplici nomino clare solo,
 Sive Othinigenam formasq; polisq; Minervam,
 Seu Medica infestam corrigis Arte luem.
 Scande diu meritam, Phaebo invitante, Cathedram,
 Et fruere Ingenii dotibus usque tui!
 Conjugium Lachesis dissolverit! altera scena
 Panditur, ante Uxor, fæmina; nuncq; Dea est«.

Heri bliver han kaldt de aoniske¹⁾ Søstres velfortjente Plejesøn, og der nævnes, at han er berømt i sit Fædreland af to Grunde, hvadenten han danner og forfiner Videnskaben i Odense, eller han helbreder den fjendtlige Sygdom ved den medicinske Kunst. Han opfordres til at stige op paa den længe fortjente Lærestol, hvortil Phoebus²⁾ indbyder. Selv om Lachesis³⁾ opløser Forbindelsen, saa viser en anden Skueplads sig; en Kvinde, der før var Hustru og nu er Gudinde.

Paa sømmelig Vis og som sædvanlig paa blomstrende Latin havde han dediceret sit Værk paa følgende Maade: »Det ædle medicinske Fakultet og alle dem, det kongelige Akademi i København favner ved sin højlrerde Barm, de højerfarne Doktorer i Medicin, tilegner jeg ydmygt dette mit apolliniske Foster«.

Tilladelsen til Afholdelsen af Doktordisputatsen lyder som følger:

»Eruditissimam de Aponia Dissertationem, multo studio concinnatam, publicæ rei nihil obesse, & non sine magno studiosæ juventutis emolumento legi passe,

censuit

E. Bartholinus.«

»At der for den højlrerde Dissertation om Aphonien, som er forfattet med stor Flid, intet er i Vejen fra det offentliges Side, og at den ikke kan læses uden stor Nytte for den studerende Ungdom, bevidner —

E. Bartholin.«

E. Bartholin er *Rasmus Bartholin* (Erasmus Bartholinus).

I det samme Aar, hvor Jørgen Hahn disputerede for Doktorgraden, blev den Mindetale om Thomas Bartholin, som han holdt paa Gymnasiet kort efter Bartholins Død i 1680, udgivet paa Tryk. Da den i det følgende bliver Genstand for en indgaaende Undersøgelse, skal den her ikke nærmere omtales.

Derimod er der god Grund til straks at gaa lidt nærmere ind paa en anden Minde- og Sørgetale, som han celebrerede 5. Juli 1688 og udgav i 1692 i Anledning af Vennen og Teologen *Jacob Bircherods* Død. Den er nok værd at læse i sin Helhed, fordi man i den faar et glimrende Livsbillede af en af Tidens lærde Mænd og hans lange og omhyggelige Uddannelse for en stor Del i Udlandet, og fordi Forfatterens Sprog om muligt er endnu mere svulmende og poetisk end i den første Tale. Her skal kun gives enkelte Eksempler paa Jørgen Hahns Talekunst.

¹⁾ Aonides: Muserne, til hvem Bjerget Helikon og Kilden Aganippe er helligede.

²⁾ Phoebus: Den straalende, poetisk Epithet til Apollon.

³⁾ Lachesis: Den af de tre Parcer, som spinder Menneskets Livstraad.

Jacob Bircherod var Søn af Præsten i Birkerød »Joannes Hermanni«, men fødtes i Varberg i Halland 30. September 1624, hvor Moderen var paa et Besøg hos sin Broder, Byens Sognepræst, Christoffer Berg.

»Oh! Skæbnens tavse Afgørelse, at disse Beboere af det sydlige Gothien skulde forvisses om, at der var født et lille fremmed Barn, om hvis Hjemstavnsret de lige saa ærgerrigt skulde strides med selve Fædrelandet, som forhen Smyrna, Colophon, Salamis, Ios, Argos, Athen med Hensyn til Homer«.

Efter endt Skolegang begyndte han i 1642 at studere ved Universitetet. »Musernes Bryster, som han — — havde diet i 7 Aar og lige saa mange Maaneder, malkede han mere trofast i København i 3 Aar«. Derefter omtales hans Studierejse til Holland og alle de berømte Lærde, han kom i Forbindelse med, blandt andet »Filologernes Øjesten«, *Gerhard Voss* og »Hebræernes Koryfæ«, *Manasse ben Israel*.

Som Magister i Filosofi ledsagede han senere *Erik Juels Søn, Jens* paa en fireaarig Udenlandsrejse. I 1655 udnævntes han til Professor i Filosofi og Matematik ved Gymnasiet i Odense og i 1663 til Professor i Teologi, hvorefter han ved en stor Doktorpromotion i 1675 kaaredes til Doktor i Teologien.

Og Talens Højdepunkt naas til sidst, hvor Forfatterens Retorik bliver særdeles dramatisk: »Kun med den største Smerte tager vi i Dag i vort Kollegium Afsked med en saa stor Mand og sender ham forud til Himlen, men ikke uden Ledsagelse. Thi han ledsages af sine herlige Fortjenester! af Vennernes Sukke! af Kollegernes Ønsker! af Elevernes Hengivenhed! af de bedstes Lovtaler!

Og de enkeltes Følelser udtrykkes, ja overgaas endog af Kirken i Aasum, som med Hensyn til Omsorgen for Gudstjenesten var knyttet til hans Embede, den Kirke, der faa Dage efter hans Hedengang blev ramt af Lynet fra Himlen og nu fra sine Mures store Ruinhob ser op til en saa stor Værge og skuer sin, ja hele Christi Kirkes tabte Støtte, og som hellere ønsker mange Gange at tage imod Himlens Larm, Bragen, Støj og Torden end i Sorg og Bedrøvelse længere at overleve den afdøde Dr. Bircherod«.

Georg Hannæus staar paa Katederet. Foran sig har han et Auditorium helt forskelligt fra det sædvanlige. Højlærde Mænd klædt i Højtidsdragt med hvide Kraver eller i gejstligt Klædebon har begærligt indsuget hans Ord. Hver og en af dem er Elskere af det latinske Sprog og er fuldt fortrolige med dets Brug. Men i Dag har de haft en usædvanlig Nydelse: selve Professoren i Veltalenhed har i udsøgte Vendinger skildret en fremragende Kollegas Levnedsløb og i rosende Ord fremhævet hans Fortjenester. Ingen af dem har haft Øre for Talens Panegyrik eller lagt Mærke til

de højstemte lyriske Bravader. Med Begejstring har de stirret paa ham, efterhaanden som Talen kulminerede henimod dens Sortie, og de har følt Himlens Magt og Vælde, da han udraabte: »cælorum strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus!« De er tilfredse. Dette har i Sandhed været eloquentia!

Hvorlænge har Jørgen Hahn beklædt sit Embede ved det kongelige Gymnasium? Spørgsmaalet lader sig ikke besvare nøjagtigt; men inden Jacob Winsløw rejste til Universitetet som civis academicus fik han overleveret sit *testimonium scholasticum*. Dette er meget langt og indledes pompøst med »Salve Nobilissime Senatus Regiae Academiae Hafniensis« og slutter: »Othoniae anno 1687. Die 17. Junii. — Georgius Hannæus«.

Der er derfor al Grund til at formode, at Hahn beholdt sin Stilling paa dette Sted lige til Aaret 1692. Da sker der nemlig det uforklarlige, at han flytter fra Byen for at blive Garnisonsslæge i Rendsborg. Han forlader et fast Embede og en formentlig god Indtægt og opgiver en udmærket social Position. Hvad Grunden hertil end maa være, en ægteskabelig Disharmoni kan ikke være Aarsagen. Hans første Hustru, *Anna Catharina Taulov*, en Datter af hans Stedfader, den tidligere omtalte Professor Jørgen Taulov døde i 1674, og Aaret efter ægtede han Doktor Henrik Lujas Datter, *Karen*, som fulgte ham til den nye Boplads. Der er imidlertid een Begivenhed, som er værd at notere: netop i det selvsamme Aar, hvor Hahn fraflytter Byen, var der Røre om Gymnasiet, og dets Eksistens var truet. Som bekendt reddedes det af Thomas Kingo. Om der er nogen Forbindelse mellem de to samtræffende Hændelser faar imidlertid staa hen i det uviste.

I 1697 vender Hahn tilbage til sin Fødeby som Stadsphysicus og Provsialmedicus i Fyn; men her virkede han kun i to Aar. 52 Aar gammel døde han 1. April 1699.

Efter nu at have gennemgaaet Jørgen Hahns Liv og Virke kan man næppe undgaa at have faaet et Indtryk af hans store Flid. Det er i virkeligheden beundringsværdigt, hvad han har naaet at udrette, naar man betænker, at han efter alle Solemærker at dømme har røgtet sin Embedsgering og sin Praksis paa mønstergyldig Maade og alligevel har efterladt sig en efter Forholdene anerkendelsesværdig litterær Produktion. Rent parentetisk kan omtales, at Fliden synes at være gaaet i Arv til i al Fald et af hans syv Børn, nemlig til en Søn, der blev født 1678. Da der nemlig engang højlydt klages over Magistraten i Odense By, omtaler Klageren, at det eneste Medlem af denne Forsamling, der udfylder sin Plads rosværdigt er Jørgen Hahn, Søn af Dr. med. Jørgen Hahn.

Samtiden var ingenlunde karrig med Lovord. Det er allerede omtalt, at Ole Borch hædrede ham med et Hyldestdigt i Anledning af hans Dok-

torafhandling. Denne Begivenhed indbragte ham tillige en versificeret Ap-
plaus fra *Holger Jacobæus*. Da den er saa typisk for Tiden, gengives den
her i Oversættelse.

»Du, som omtaler den saarede Sprogbrugs hindrede Organer
og lærer om lige saa mange Baand knyttet til Tungen,
er mægtig i Tale og viser, at Du har dissekeret
Dit eget Tungebaand og Stemmens Hindringer;
hvad Du skriver, beviser Dit latinske Mæle, hvoraf det flyder
og Ordene, der myldrer frem paa honningflydende Maade;
og snart vil Din Røst aabenbare sig for vore Lærestole
og Tullius¹⁾ vil træde frem med kraftig Tale.
Medens Du, berømt ved den machaoniske²⁾ Kunst,
lukker Stemmen op for de elendige og løser Tungens snørende Baand
mindes hundrede Tunger Dig og hundrede Munde taler
og lige saa mange er tjenstivrige i Din Ros.
Andre stærkner i Stumhed, som plejer at kritisere Lægernes Skrifter
og at paadrage uskyldige Krig ved Hjælp af deres Ord.
Men som ramte af Lynet vil de tusinde fjendtlige
Uhyrer forstumme for den machaoniske Kunst«.

Ogsaa Jacob Winsløw lader høre fra sig i Anledning af Mindetalen
over Bircherod. Det er et langt Digt og ikke nær saa højstemt som foran-
staaende. Efter en ærbødig Reverens for Forfatterens Veltalenhed hedder
det:

Men da Pitho³⁾ skulde til at lovprise Dine herlige Gerninger,
traadte Bircherods salige Aand pludselig frem for mine Øjne.
Derfor kysser jeg nu, lokket af Din Fromhed,
hans hellige Ben og væder dem med mine Taarer.
Thi i hans hellige Mund flød Tungen med himmelsk Dug,
og for mig var han en stor Fører til Stjernerne.
Derfor binder min sørgende Muse de skyldige Kranse til hans Grav,
idet hun kvæder saaledes til den kærlige Fader:
I denne Urne hviler nu vor Gamaliel⁴⁾,

¹⁾ Tullius = Marcus Tullius Cicero.

²⁾ Machaon: Berømt Saarlæge, Søn af Æsculap. Elev af Kentauren Chion.

³⁾ Pitho = Peitho: Veltalenhedens Gudinde.

⁴⁾ Gamaliel: Navn paa flere jødiske Lovkyndige. Den mest bekendte, hvortil her sand-
synligvis sigtes, var en Farisæer, der havde været Lærer for Paulus (Apost. Gern.
22.3).

men kun Legemet hviler, Aanden flyver op over Stjernerne.
Da han blev født, funkledede samtidig flere Stjerner¹⁾,
da han døde sluktes samtidig flere Lys²⁾.

København, Collegium medicum³⁾

1692 — Jac. Winsløw

Som det fremgaar af disse patetiske Tilegnelser, og af enkelte korte Anbefalinger tillige, roses Jørgen Hahn især for tre Egenskaber: hans medicinske Dygtighed, hans store Lærdom, hans Veltalenhed, hvorved forstås Evnen til at mestre det latinske Sprog paa den mest fuldkomne Vis. Nutidsmennesker vil kalde denne blomstrende Stil forskruet og snørklet, men alle Datidens lærde Folk talte lejlighedsvis paa samme Maade, og Hahn var blot et Barn af sin Tid. Vi maa simpelthen bestræbe os paa at trænge gennem alle disse Omskrivninger og søge at skille Klinten fra Hveden og ikke glemme, at ved Hjælp af dette Sprog og med lignende Udtryksmaader er nogle af Medicinens største Opdagelser og Iagttagelser i sin Tid blevet offentliggjort. Efter Holbergs Dage er vi blevet vant til at latterliggøre den lærde Tids Talemaade, hvilket ikke er faldet os svært, men een Ting er vi tilbøjelige til at overse, nemlig den Fordel, der laa i, at Videnskabens Dyrkere faktisk betjente sig af et internationalt Sprog, der gjorde det muligt til Eksempel for en dansk studerende uden Vanskelighed at kunne følge Undervisningen paa et hvilket som helst Universitet og i et hvilket som helst Land, han ønskede. Denne Kendsgerning tillod ogsaa en relativ hurtig Udbredelse af videnskabelige Nyopdagelser.

Alt dette var en Arv fra Middelalderen, som i enkelte Henseender ganske givet var forud for vor Tid.

- 1) Forfatteren tænker vel her paa flere danske og udenlandske Videnskabsmænd, som fødtes i samme Aar som Bircherod: Wilhelmus Lange, Johannes Wandalinus, Johannes Qvistorpius, Samuel Pomarius, Ericus Grawius, Johannes Olavius, Johannes Beckmann.
- 2) Nicolaus Witte, Mathias Jacobæus, David Christiani, David Klug, Enevoldus Svenonius, Johannes Saubertus, Johannes Qvenstadius, Petrus Holm, Johannes Eichelius, M. Christoforus Krabe, Christianus Dreierus, Johannes Severini Leth, Augustus Balthasar, Christoforus Schletter, Mathias Wasmuthius, Brandanus Detrius døde alle i Bircherods Dødsaar.
- 3) Collegium medicum: = Borchs Kollegium. I Hans de Hofman: »Samling af Fundatzer«, Kbhvn. 1755 berettes: »Fundator har ikke villet havt, at Collegium skulde føre hans Navn, mueligt fordi ham syntes deri var en Slags Ærgierrighed, men alle kalde det dog, i respect af den Salig Mand, *Borchens Collegium*, udi mundtlig Benævnelse, saa at det er allene paa Papiir og i Skrivemaaden at man følger Fundatzens Indhold med at kalde det: *Collegium Medicum*; han vilde ei heller det skulde føre Navn af hans Profession: det Medicinske, men *Medicci*, hvorved nogle meene, at Stifteren har havt Henseende til det Mediciske Huus i Italien, og den Velgjerning ham er vederfaret af det samme, fordi han, som det siges, skal have cureret en Printesse af samme Huus, som de Italienske Læger ei kunde hjælpe«.

I »Den hellige Birgitta af Vadstena« uddyber *Johannes Jørgensen* denne Tankegang: »Det tyvende Aarhundrede forsøgte at skabe et Nationernes Forbund — og magtede det ikke. Men Middelalderens Europa var paa et givet Tidspunkt ikke langt fra at have virkeliggjort dette Ideal. Fra Island til Sicilien, fra Atlanterhavet til Donau var der den Gang fælles Tro, fælles Kirke, fælles Kunst, fælles Sæder og et fælles Sprog, som alle Dannede forstod og talte, og som vor Tid forgæves har søgt at erstatte med et jammerligt Surrogat. Man var den Gang paa gode Veje til at skabe en almeneuropæisk Kultur«.

Man kan bebrejde Hahn hans Tilbøjelighed til overdreven Ros, for ikke at sige Lobhudling, i sine Skrifter. Men denne Bebrejdelse skyder ved Siden af Maalet, al den Stund det var Datidens Maner og vel næppe skal tages altfor bogstaveligt. Hahn blev jo af sine lærde Kolleger omtalt paa lignende Vis, men indrømme maa man, at undertiden kan saadanne Bedømmelser og Udtalelser virke latterlige og uendelige naive, som naar *Jesper Brochmand* i »Vita et mors Caspari Bartholini« hævder, at afdøde besad medfødt Kundskab i det hebraiske Sprog.

Det Materiale, som skal udredes i Haab om at komme til Klarhed over Jørgen Hahns Syn paa sin store Læremester, Thomas Bartholin, er den før nævnte Mindetale, hvis fulde Titel lyder:

Oratio
in
Obitum
Viri Nobilissimi & Excellentissimi
Dr. D. Thomæ Bartholini
publice habita
Aō MDCLXXX Die 30. Decemb.
in
Regio Othiniensi Gymnasio
a
Georgio Hannæo
Ethices ac Eloquentiæ Professore.

Det er ikke Hensigten at gengive Talen in extenso. Kun Fragmenter, som kan have nogen Interesse for Formaålet citeres og kommenteres, Men før man giver sig i Lag med Undersøgelsen, maa man være forberedt paa at blive overvældet af en Flom af rosende Ord, en sand Ødslen med Superlativer ikke blot, fordi Tidens Skik følges, men nok saa meget, fordi man fornemmer Elevens grænseløse Beundring for ikke at sige Tilbedelse af sin navnkundige Lærer, som for ham har været Idealet af en Videnskabsmand og et Menneske.

I Talens Indledning godtgøres dette tilfulde, idet Bartholin omtales som: »homo dum, vixit, Virtute simillimus, & per omnia, ingenio Diis, qvam hominibus, prior — en Mand, der saalænge han levede, lignede selve Dyden i højeste Grad og overhovedet ved sit Geni stod Guderne nærmere end Menneskene«. Monumentalt er afdødes fortrinlige Egenskaber sammenfattet saaledes: »Tot namq; divini Ingenii, tot rarissimarum Virtutum, tot Artium, tot Facultatum, illustria monumenta in uno amissa Bartholino, desiderium inexplabile, communemq; omnium Eruditorum merentur dolorem — thi saa mange herlige Mindesmærker for guddommeligt Geni, saa mange for de sjældneste Dyder, saa mange for Kunsterne, saa mange for Evnerne er tabt med den eneste Bartholin og fortjener en utilfredsstillet Længsel og alle dannedes fælles Smerte«.

Naturligt nok kan Jørgen Hahn ikke undgaa at omtale Bartholins Betydning for sin egen Uddannelse og videnskabelige Opdragelse og gør det enkelt og smukt med følgende Passus: »lapsabundos meos gressus firmavit exactius — han har nøjagtigt støttet mine vaklende Skridt«. Med sikker Overbevisning hedder det endvidere: »Doleo, Præceptorum optimum! qvo majorem, ne tota quidem Europa suggere potuisset — jeg sørger over den bedste Lærer, en større end ham kunde ikke engang hele Europa have nævnet«.

Men han sørger ogsaa over sin Ven og Velynder: »Lugeo Amicum fidissum! Fautorem incomparabilem lugeo! qvi Celeberrimorum Collegarum suorum optima de me judicia suo applaus & augens & conservans, etiam meis vel Columbulis vel Passerculis inter Aquilas Hafnienses dedit pennas, qvi nunquam destitit laudare, monere, immo, & voce & literis, Laurum iterato sæpius deferre — jeg sørger over den mest trofaste Ven og den uforlignelige Velynder, han som ved sin Billigelse baade forøgede og bevarede sine berømte Kollegers saa gode Domme om mig og gav ogsaa mine smaa Duer, ja snarere Spurve, Vinger mellem de københavnske Ørne, han der aldrig hørte op med at rose, formane og endogsaa baade mundtligt og skriftligt oftere og oftere at overrække Laurbær«.

FØDESTED

Med en lille Smule Frygt for mere end vanlig Overdrivelse er nu det Punkt i Talen naaet, hvor Bartholins Fødsel omtales, endskønt Forfatteren bedyrer: »Verum, alia mihi mens est, ratio alia, qvi in sacro hoc, Pietatis simul & Maeroris plenissimo, Actu, nihil affectatum, nihil aliunde conqvisitis adornatum pigmentis afferre decrevi — men jeg har en anden Hensigt, en anden Bevæggrund, naar jeg ved denne hellige Handling, der er fuld baade af Hengivenhed og af dyb Kummer, har besluttet ikke at anføre noget kunslet, intet, der er pyntet med udsøgt Sminke«.

Selv om Hahn forsøger at være passende forarget, synes der alligevel at være lidt fristende for ham ved Romernes Skik: »Regum origines consecrent, & ad Deos referant auctores, ut eo augustiora reddant ipsorum primordia — naar de forguder Kongernes Oprindelse og bringer dem i Forbindelse med Guderne som deres Ophavsmænd for derved at gøre deres Oprindelse desto mere ophøjet«. Og selv med den bedste Vilje af Verden kan man næppe hævde, at Forfatteren ganske undflyr Fristelsen, naar han blandt andet fryder sig over, at Bartholin »communia cum Regibus haberet cunabula — fik fælles Vugge med Kongerne«, hvilket ganske nøgternt vil sige, at han blev født i København.

Jørgen Hahn er Fynbo og er glad for sin Fødeø, som han i Talen for Jacob Bircherod benævner »cor Daniae« og ikke helt med Urette; thi paa Grund af sin centrale Beliggenhed binder denne Del af Danmark paa en Maade de forskellige Landsdele sammen til eet Rige. Det er tillige rimeligt, at Hahn har tænkt paa det blomstrende Landbrug og Øens Rigdom i det Hele taget. Men ikke uden Genkendelsesglæde opdager man, at han nærer de samme Følelser for sit Lands Hovedstad, som de fleste af Nutidens Danskere: han beundrer den og er stolt af den. »Jeg vil ikke her holde en Lovtale over København, som forøvrigt anbefaler sig paa det mest indtrængende. Jeg vil ikke sige noget om dens Grundlæggere, dens Beliggenhed, dens Ælde, intet om dens særlige Forhold og Skikkelse, om Størrelsen og Antallet af dens Borge og Kirker, Bygninger og Gader, intet om Jordens Kvalitet, om Luftens Blanding, om den gunstige Beliggenhed ved Vandet, om Handelens Lethed«.

Thomas Bartholins Fødselsdag omtales paa følgende Maade: »Maximam illam Numinis potissimum veneror Clementiam, qvæ affulsit, Anno, hujus Seculi, decimo sexto, Die 20 Octobris, tum, cum Terræ commodaretur maximum illud: Cæli Donum Thomas Bartholinus — allermest ærer jeg Guds overmaade store Godhed, som lyste op over Danmark i dette Aarhundredes Aar 16 den 20. Oktober, da den meget store Himlens Gave blev tildelt Jorden«.

Og da nu tilmed Hovedpersonen er kommet til Verden i Landets Hovedstad, bliver der Anledning til at hylde ham paa denne Vis: »Laudent in te, Hafnia! aliud alii Celebrent sedem Regiam; crepant murorum roborata; jactent fastigia turrium; venditent amoena magnificentissimorum spectacula operum, ego te, vel hoc ipso, laudatissimam dixero, felicissimam juravero, quod suscepis, educaveris, retinueris Bartholinum! cujus te Fama celeberrima, ultra terminos Europæ, ostentavit latissime — maatte hos Dig, København, den ene rose det, den anden noget andet. De kan lovprise. Kongesædet, de kan raabe om Murenes Styrke, prise højt Taarnenes Tinder; de kan prale med det dejlige Syn af de herlige Værker; jeg vil prise Dig, jeg vil sværge, at Du er overmaade lykkelig alene derved, at Du har modtaget, opdraget og beholdt Bartholin, hvis mægtigt store Ry har vist Dig vidt omkring ud over Europas Grænser.

SLÆGT

»Patrem habuit ex quo nihil mediocre gigni potuit, Virum Celeberrimum, Casparum Bartholinum, Philosophiæ Medicinæ ac Theologiæ Doctorem, Regiæ Academiæ Hafniensis Professorum Amplissimum, literis & scriptis inclutum — han havde en Fader, af hvem intet middelmaadigt kunde frembringes, nemlig den højtberømte *Caspar Bartholin*, Doktor i Filosofi, Medicin og Teologi, meget ypperlig Professor ved det københavnske, kongelige Akademi, bekendt som Videnskabsmand og Forfatter«.

Her er paa ingen Maade Tale om nogen Form for overdreven Ros. Caspar Bartholin var en stor og ogsaa i Udlandet meget værdsat Mand. Kun lidt over 20 Aar gammel udgav han en Serie Haandbøger i Logik, Metafysik og Astronomi og i hans Alders 25ende Aar fulgte »*Anatomicæ Institutionis Corporis humani utriusque sexus*«, som efterhaanden udkom i fem nye Udgaver.

En bekvem Lejlighed til at erhverve en fyldestgørende Viden om denne Mands Karakter og aandelige Habitus faas ved simpelthen at lytte til *Jul. Petersens* Ord: »Dennes (Caspar Bartholins) Personlighed har intet af det Genialitetens Præg, som først og fremmest virker betagende. Men saa besad han til Gengæld andre Egenskaber, som vil forklare den store og ledende Betydning, han vandt i Videnskaben baade herhjemme og i Udlandet. En klar, fin og dertil yderst besindig Aand, en grundmuret Soliditet, en overordentlig Flid og Arbejdskraft, en grundig og samvittighedsfuld Fordybelse i de foreliggende videnskabelige Problemer, en usædvanlig stærk Hukommelse, stor litterær Evne og stilistisk Talent, saadanne Egenskaber besad han og ved dem var det, at han hurtigt som Forfatter erhvervede sig en meget betydelig Anseelse rundt om i Europa«.

Caspar Bartholin ægtede i 1612 *Anna Fincke*, og med hende havde han en Datter og seks Sønner. Blandt dem var altsaa Thomas Bartholin, der saaledes blev Barnebarn af den fremragende *Thomas Fincke*, om hvem det hedder: »Avum maternum nactus est, Fastis majorem, Virum Excellentissimus, Dn. D. Thomam Finkium, Eruditione simul & Annis stupendum, in Regia Hafniensium Academia, Matheseos, Eloquentiæ ac Medicinæ Professorem, per Annos sexaginta quinque, per quam optime promeritum — en Morfader fik han større, end der kan siges, nemlig den berømte Mand Hr. Dr. Thomas Fincke, beundringsværdig baade med Hensyn til Videnskabelighed og forbavsende Alder, Professor i Matematik, Veltalenhed og Medicin ved det kongelige, københavnske Akademi gennem 65 Aar, en højt anset og velfortjent Mand«.

Det er ganske lærerigt at fordybe sig lidt i Finckes nærmeste Familieforhold. Foruden Datteren Anna, der som nævnt indgik Ægteskab med Caspar Bartholin, var der en anden Datter, *Margrethe*, der blev gift med Doctor medicinae *Jørgen Fuiren*. En tredie Datter, *Dorothea* ægtede *Ole Worm*. Den fjerde, *Drude*, blev Hustru til den senere Professor theologiae *Hans Brochmand*, Broder til den berømte Biskop *Jesper Brochmand*.

Denne ufuldstændige Oversigt over Thomas Bartholins allernærmeste Familie viser tilfulde Slægtens høje Begavelse. Især om Faderen, Caspar Bartholins fremragende Evner gaar der de særeste Frasagn. Der fortælles, at han var saa tidligt moden, at han begyndte sin Skolegang i 3aars Alderen, og at han 11 Aar gammel holdt græske og latinske Taler. Som tidligere angivet blev det endog paastaet, at han havde medfødt Kundskab til det hebraiske Sprog.

Hahns Udtalelse forekommer herefter tilstrækkelig begrundet: »Cujus si Majores intueri velimus, tantos hos ipsos fuisse deprehendimus, ut de Illo verissime diere possimus, quod olim de Scipione Cicero: Bartholini genus ex ipsius sapientia stirpe generatum est — hvis vi nu vil beskue hans Forfædre, saa vil vi erkende, at de selv var saa store, at vi om ham kan sige, hvad Cicero fordem sagde om Scipio: Bartholins Slægt er fremgaaet af selve Visdommens Stamme«.

Med Fortrøstning kan man herefter forudse, at Thomas Bartholin vil modtage sin rigelige Arvepart af disse Aandsværdier. »Tantos habuit Natales, Nobiles Virtute, Eruditione Nobiles, etiam num in cunis doctissime vagiens Bartholinus — af saa høj Byrd var Bartholin ædel ved Dyd og ved videnskabelig Dygtighed, højst lærd klynkende allerede i Vuggen«.

Forhaabentlig vil efterfølgende Digression blive tilgivet, for Fristelsen til at dvæle lidt ved denne mærkelige Bartholinslægt er næsten umulig at modstaa. Caspar Bartholin, som ret tidligt latiniserede sit Patronymikon,

var Søn af en Præst i Malmø, *Bertel Jespersen*, der var udgaaet fra en jydsk Bondeslægt i Bigum i Viborg Stift. Førstnævnte blev med sine mange Børn Stamfader til den talrige og højtbegavede Slægt Bartholin, som i den lærde Epoke og Tiden kort efter talte mindst 10 Professorer og flere Doktorer i forskellige Videnskaber blandt sine Medlemmer. Det var dog væsentligt Thomas Bartholins direkte Efterkommere, der kom til at overskygge de andre. Af hans 5 Sønner blev 4 Professorer, og af dem er *Caspar Bartholin den yngre* den i Lægeverdenen bedst kendte. Han helligede sig især Studiet af Kirtlernes Anatomi og Fysiologi, og hans Navn erindres den Dag i Dag ved »Glandulæ Bartholini« og »Ductus Bartholinianus«. I den næste Generation tiltrækker to Mand sig Opmærksomheden. Ingen af dem betraadte den næsten traditionelle medicinske Løbebane. De gik andre Veje, idet de beklædte forskellige administrative Embedsposter og endte hver for sig som Justitiarius i Højesteret.

De omtalte Kendsgerninger og Eksempler er paa ingen Maade fyldestgørende, men de er tilstrækkelige til at dokumentere Familiens aandelige Storhed. I lang Tid satte denne Slægt sit Præg paa Universitetet, som derved steg frem fra Ubemærkethed og vandt et almeneuropæisk Ry.

Ved Ættens Virke voksede samtidig Danmarks Anseelse i Udlandet, hvorfor det heller ikke skortede paa officiel Anerkendelse, idet der i 1731 udstedtes dansk Adelsbrev for Familien Bartholin med tilbagevirkende Kraft, saa at det kom til at gælde for den afdøde Thomas Bartholin og alle hans Efterkommere. Det berettes forøvrigt, at Caspar Bartholin under et Ophold i Wien i 1609 blev optaget i den østrigske Adel. Hans Skjoldmærke var dengang væsentligt det samme som det senere danske. Og højst sælsomt virker det, at ogsaa en tredie Person, en Broder til Thomas Bartholin, Doctor juris *Caspar Bartholin* til Kornerupgaard blev adlet i 1674, 4 Aar efter sin Død under Navn af *v. Bartlin*. Under Københavns Befrielse i 1658 havde han nemlig kæmpet tappert i Spidsen for et af ham selv og paa egen Bekostning opstillet Kompagni.

BARNDOM OG OPVÆKST

Alle Vidnesbyrd stemmer overens i dette, at Thomas Bartholin allerede i sin Barndom lagde sjældne Evner parret med stor Flid for Dagen. Ogsaa Hahn roser Fliden. »Attamen intro hos, licet tam claros, avitos parietes, otiosus subsistere noluit cælestis Bartholini nostri animulis; quin potius erumperet mature, probaturus, se, Patris & Avi sui purpuram eruditam, propria Virtute, mereri molle, quam possidere ex asse — men dog vilde vor himmelske Bartholins lille Sjæl ikke være i Lediggang indenfor disse, skønt saa berømte fædrene Vægge, uden at han snart meget tidligt brød

ud for at bevise, at han hellere vilde fortjene sin Faders og Bedstefaders videnskabelige Purpur ved egen Kraft end eje det ved Arv«.

Yderligere fremhæves den sjældne Flid saaledes: »Otiosum, in ætate juvenili, deprehendit ipsum nemo. Nemo hunc vidit, inter pocula, in mensis; nemo, inter vagas, in atriis, nemo, inter turbam, in compitis; verum in arcaniora sensim irrepens Sapientiæ penetralia, illuc profecit, quo aspirare pauci volent, solent pauciores — i Lediggang fandt ingen ham i hans Ungdom. Ingen saa ham i Drikkegilder, ved Festmaaltider, ingen strejfende rundt eller i Selskaber, ingen i Opløb paa Gaderne; men efterhaanden trængte han ind i Visdommens hemmelige Gemakker; han gik frem mod det, hvorefter faa attraar, endnu færre plejer at stræbe«.

»Unde factum est, quod vix dum e cunis, quos habuit viriles, elapsus, tanto, in ædibus Fiurenianis clarissimis festinavit ad metam, impetu; ut qvi heri ipsum viderant in serperastro ludentem, cras pro rostris dicturum, stupendibus quam simillimi, expecterent — derved skete det, at han næppe vokset fra en mandig Barndom i det berømte Fuienske Hus, ilede mod Maalet med saa stor Fart, at de, der i Gaar saa ham legende i Vuggen, i Morgen ventede i den største Forbavselse for at høre ham tale«.

I 1629 døde den legemlige svage, 44aarige Caspar Bartholin efter i længere Tid at have skrantet paa Grund af Arthritis og Colica renalis. Thomas Bartholin, som da var 13 Aar, optoges derefter i Jørgen Fuirens Hjem. Denne Læge er først og fremmest kendt som Botaniker. Efter kongelig Befaling havde han gennemrejst Riget og overalt indsamlet og bestemt de indenlandske Planter. Først lang Tid efter hans Død udgaves hans »Index Plantarum Indigenarum«. Fuirens Hjem var helt igennem harmonisk, og heri opdroges den unge Bartholin sammen med sin Fætter *Henrik Fuiren*. I et Par Aar havde de den senere Hofmedicus hos *Frederik d. III. Poul Moth* til Lærer, medens denne samtidig studerede ved Universitetet efter tre Aars Studieophold i Königsberg. Familiens Medlemmer var flittige Forskere, videnskabelige Samlere samt Legatstiftere og manglede i enhver Henseende Evne og Trang til offentlig Stræben. Denne deres Fordringsløshed gav sig engang kraftigt til Kende hos en anden Søn. Under en Udenlandsrejse blev Doktorgraden tilbudt ham i Basel, men af pure Beskedenhed nægtede han at modtage den. Senere ledsagede Henrik Fuiren Thomas Bartholin paa en Del af sidstnævntes store Udenlandsrejse, hvortil Midlerne delvis ydedes af Jørgen Fuiren og Ole Worm, som blev den faderløse Drengs Formynder. En bedre Værge kunde næppe tænkes, pligt-opfyldende til det yderste, som han var og dertil i Besiddelse af en fast og redelig Karakter. Rørende Omhu for Protegeén finder Gang paa Gang de smukkeste Udtryk i Worms efterladte Breve.

UDSEENDE

Kan noget være vanskeligere end ved Skrift at fremmane et Portræt af et bestemt Menneske, saa at Læseren aner Modellens Udseende og tillige faar en mere eller mindre vag Fornemmelse af dette Individts aandelige Indhold? Opgaven synes næsten uløselig og maa være det, naar det gælder en saa fascinerende Personlighed som Thomas Bartholin. Hans Fremtræden var blændende, hans Væsen indtagende, hans Evne til at vinde Mennesker højt udviklet, hans Begejstring i Stand til at overvinde al Tvivl, hans Lærdom imponerende, hans Arbejdsevne enestaaende og hans Talent for at smigre blev efter vore Begreber benyttet næsten skamløst, hvilket blandt andet kommer til Syne i Forholdet til *Griffenfeld*.

Jørgen Hahn forsøger at løse Opgaven paa sin særegne Maade. »Accessit ad Ingenii, divino furore accensi, solertiam, Corporis elegantia, orisq; commentatio. Adeo dignum maxima mente domicilium corporis molita fuerat Natura, ut ex vultu hominis, ad svavitatem simul & gravitatem composito, ac e membrorum decore, colligi potuerit facillime, quantus ibi habitaret cælestis spiritus — til det af en guddommelig Flamme tændte Genis Iver kom den legemlige Elegance og et indtagende Ansigt. Naturen havde endog til den høje Forstand udtænkt en saa værdig, legemlig Bolig, at man af Mandens Aasyn, der var skabt baade til Mildhed og Alvor, og af Lemmernes Skønhed, overmaade let kunde slutte sig til, hvor stor en himmelsk Aand, der boede«.

Denne begejstrede Hyldest viser alene Datidens Beundring for den store Videnskabsmands Apparition, men nogen tilfredsstillende Beskrivelse yder den ingenlunde. Den Virkning har den imidlertid, at den ligefrem ægger til en nærmere Undersøgelse af Bartholins Fysiognomi og Statur for at forsøge, om man selv vil være i Stand til at drage den samme Slutning. Det vil derfor være interessant at studere de Portrætter, der findes; men ved den Fremgangsmaade opdager man snart, at Bartholins Besiddelser og Løsøre har haft en højst ublid Skæbne. *Vilhelm Maar* klarlægger Sagen saaledes: »Den Professorgaard, hvor Thomas Bartholin fødtes, er brændt; den Gaard hvori han boede, da han selv var Professor, er brændt. Brændt er *Domus anatomica*, hvor han gjorde sine store Opdagelser. Brændt er hans Herregaard; brændt er hans Bibliotek; brændt er den Kirke, hvor hans Grav fandtes; brændt er rimeligvis alle Billeder af ham med Undtagelse af et« — og dette ene Maleri undgik kun ved et Held at blive ramt af en lignende Katastrofe. Det opbevaredes i Kunstkammeret, men blev reddet, da Christiansborg Slot brændte i 1794. I 1813 blev det flyttet til Frederiksborg Slot; men saa kom den skæbnesvangre Vinter 1859, hvor næsten hele denne Bygning med Undtagelse af de fleste Mure gik op i Luer.

Ved et Tilfælde blev det frelst fra Flammerne, og nu har det igen sin Plads i det samme Slot, som takket være den ved Branden fremkaldte Landesorg atter rejste sig af Ruinerne.

Dette Billede skal altsaa være Genstand for et nærmere Studium, men forinden dette foretages, vil vi prøve at gaa en anden Vej.

Thomas Bartholins mangfoldige Bøger blev gentagne Gange optrykt eller oversat paa forskellige Sprog, og til alt Held er mange af disse Værker udstyret med Titelkobbere, Kopier af Malerier, som ikke eksisterer mere. Noget særligt brugbart Materiale udgør de dog næppe; man skal i al Fald benytte dem med Forsigtighed, fordi mange af dem blev taget i Brug temmelig ofte, hvorved de forgrovedes, saa for eksempel Pandens fine Furer efterhaanden udslettedes, og paa et af Stikkene blev Aarstallet 1651 ganske roligt forandret til 1656 for paa en nem Maade at gøre Billedet i en paa Hollandsk trykt Bog mere moderne.

Med en stolt Følelse opdager man hurtigt, hvor anset Bartholin var i Udlandet. Allerede i Studietiden i Padua var hans Omdømme det bedst tænkelige. Næsten som eneste Udlænding blev han optaget i det fornemme »Academia degli incogniti« blandt Italiens mest fremragende Lærde og Kunstnere. I 1647 udkom en Række Biografier med Portrætter af Akademiets Medlemmer, og heriblandt var et Billede af Bartholin. Det var blevet udført i 1644 af den venetianske Kobberstikker *Giovanni Giorgi*. Den 28-aarige Bartholin har her et fyldigt Ansigt og bærer Overskæg samt Fipskæg og har langt i Midten skilt Haar. Hans Udseende er værdigt og lærdt. Han er iført en elegant Dragt med en stor, blød Krave med Knipplingstunger og opsplittede vide Ærmer.

Hofmaleren *Karel van Mander* udførte et Portræt af Bartholin i 1651, og selv om Originalen er borte, ved man dog, hvordan det har set ud, idet den hollandske Kobberstikker *Jonas Suiderhoef* gjorde et Stik herefter. I Danmark brugte den kendte *Albert Haelwegh* ligeledes dette Maleri til Fremstilling af et Kobberstik. Begge disse Stik er saa ofte blevet reproduceret, at Portrættet for Efterverdenen er blevet det mest typiske Billede af Bartholin. Man ser ham 35 Aar gammel iført en nymodens smuk Dragt. Hans Kappe hænger ned over Ryggen og holdes frem under venstre Arm. Den lille Linkrave er forsynet med en Snor endende i Kvaster. Det lange Haar har Midterskilning, og i Nakken er der en lille Kalot. Overskægget er ret stort og studset. Ansigtet viser tydeligt Præg af Viljestyrke og Karakterfasthed. Udtrykket er blevet mere selvbevidst, men egentlig ikke arrogant.

Efterhaanden som Bartholin bliver ældre forstærkes disse Ansigtstræk,

saa at han i et Titelkobber til »Cista medica Hafniensis« i 1662 udstraaler endnu mere Myndighed og Bestemthed.

I 1670 udførte *Johann Philipp Thelott* et Kobber til »Vasa lactea et lymphatica«. Til Slut skal nævnes, at Kobberstikkeren *Gonsales Appelmann* har forevignet Bartholin, da han var 56 Aar gammel. Nu ser man, hvordan Aarene efterhaanden har sat deres Spor i hans Fysiognomi. Selv om han har reusseret, er han dog ikke sluppet for Sorg i Hjemmet eller for Modgang fra Omverdenen. Hans Ansigt med det nu diminutive Overskæg er markeret og ser egentlig lidende ud, men alligevel er Udtrykket stadig myndigt.

Det til Grund liggende Maleri er udført af *Henrik Ditmar*.

De omtalte Stik er de bedste, der findes. Trods det er det opnaede Udbytte temmelig ringe. Alligevel kan man billige Hahns Tale om en »værdig, legemlig Bolig«, men man faar ingen Fornemmelse af »Lemmernes Skønhed« eller af den »himmelske Aand«.

Det er nu paa Tide at beskæftige sig med det eneste tilbageblevne Maleri af Bartholin, det, der har sin Plads paa Frederiksborg Slot.

Der findes ingen Signatur paa det 1 m høje og 70 cm brede Billede, og man kender i Virkeligheden ikke Kunstnerens Navn. Men selv med beskeden ikonografisk Viden bliver man slaet af en paafaldende Lighed mellem dette Portræt og sidstnævnte Kobberstik. Ganske vist er her Brystbilledet venstrevendt, medens det er højrevendt paa Maleriet. Dette Faktum maa dog nærmest betragtes som en Fordel, da af tekniske Grunde et Kobberstik ofte fremtraadte som en Spejlvending af det benyttede Maleri. Med nogen Grund kan man da haabe, at staa overfor det ægte Ditmar-maleri. Ved at studere det nærmere, bliver man dog hurtigt bragt ud af sin Vildfarelse. Ditmar har udført mange Epitafier i vore Kirker, og de fremtræder næsten altid med kraftige og næsten muntre Farver, og man glæder sig over hans sikre Haandelag. Hvor ganske anderledes forholder det sig ikke med Maleriet. Farverne er underligt uldne, og over hele Malemaaden er der noget overordentligt tøvende og forsigtigt. Følgelig maa man med Sorg indrømme, at det kun kan være en Kopi af Ditmars originale Billede, og efter Bartholins Klædedragt at dømme stammer det sikkert fra Tiden mellem 1675 og 1680. Det er saaledes det yngste Portræt af dem alle.

Lad os nu grundigt betragte dette højrevendte Kunststykke. Den aldrende Bartholin staar ved et rødtbetrucket Bord og blader med højre Haands lange og smidige Fingre i en Bog. Man faar nærmest Indtrykket af, at han netop har endt en Forelæsning. Den sorte Dragt er udstyret med en lang række Guldknapper med Snorebesætning. Ærmerne naar ikke længere end til Albuen og herfra vide Skjortærmer, som afsluttes med

Manchetter. Fipskægget er saa lille, at det truer med at unddrage sig Opmærksomheden, og Overskægget er meget spinkelt og tyndt.

Hvordan virker nu Ansigtet paa Beskueren? Den rynkede Pande og Partiet omkring Øjnene tyder paa Eftertænkksomhed, og det rolige Blik understreger den karakteristiske Overlegenhed. Ydermere aner man Tegn til Træthed, maaske endda Resignation. Det furede Ansigt udtrykker en eller anden Form for Lidelse, som i Reglen anses for at være Virkningen af Modgang af forskellig Art. Det sete afhænger som bekendt af Øjnene, der ser, og mon ikke en Læge vil sige til sig selv, at her har man en syg Mands Ansigt, en Mand, der sætter haardt mod haardt for at bekæmpe hyppige og vedholdende Smerter.

UDENLANDSREJSE

»Ita natus, qvam optime; ita educatus, qvam curatissime; adolevit elegantius, velociorem Sapientia, qvam Ætulus, cursum emensus; usqve dum præcoces studiorum suorum fructus mellitos Excellentissimis Academiae Hafniensis Professoribus & protandos offerret & approtandos; qvos Viros Clarissimos per triennium audivit attentius, ut omnes postea doctrina superaret feliciter — født saaledes paa bedste Maade, opdraget saaledes med største Omhu, voksede han herligt, idet han hurtigere gennemgik Visdommens end Alderens Bane, indtil han tilbød det københavnske Akademis højst udmærkede Professorer sine Studiers tidligt modne og honningsøde Frugter, for at de baade skulde undersøge og godkende dem. Disse berømte Mænd hørte han i tre Aar saa opmærksomt, at han derefter lykkeligt overgik alle ved sin Lærdom«.

Fra 1634 til 1637 studerede Bartholin ved Universitetet, og det er ganske rigtigt Tilfældet, at den store Flid i Forbindelse med en tindrende Intelligens i denne Tid byggede et solidt Lærdomsfundament op, som i Aarenes Løb skulde konsolideres og vokse og imponere alle. Ganske vist studerede han Filosofi, Filologi og Medicin; men hvis man forventer, at Medicinen havde hans altopslugende Interesse, gør man sig skyldig i en Fejltagelse; thi Hovedstudiet var Teologien. Der er næppe Tvivl om, at han i den Hennseende blev kraftigt paavirket af sin Faders gode Ven, Rigsraad *Holger Rosenkrantz*, som af os særlig er kendt for sin teologiske Gransken og sine kætterske Anskuelser, der bragte ham i Konflikt med det teologiske Fakultet og med sin tidligere Ven Jesper Brochmand.

Og saa kom da den Stund, hvor Bartholin forlod den hjemlige Rede og med kraftige Vingeslag fløj ud over det europæiske Kontinent, hvor han overalt gjorde sig saa stærkt gældende, at hans Ry endda ilede forud for ham selv.

»Noluit suum exteris detrahere jubar, apud quos per novennium ita versari dignatus est, ut celeberrimos Europæ illustrans Academias, apud Batavos, Gallos, Italos, Germanos, Helvetios recentissima, ubivis reliqueret foecundissimæ indolis suæ vestigia — saa vilde han ikke unddrage Udlandet sin Straaleglans, hvor han i ni Aar værdigedes at færdes saaledes, at han ved at lyse for Europas berømteste Akademier overalt hos Hollænderne, Franskændene, Italienerne, Tyskerne, Schweizerne efterlod de friskeste Fodspor af sin overmaade frugtbare Begavelse«.

Størst Betydning for hans Udvikling fik Studieopholdet i Leyden. Her fik han Interessen for medicinsk Forskning vakt i den Grad, at hans Livsbane blev ledet ind paa det Spor, der skulde blive afgørende for hans Fremtid. Han blev Ven med den begavede Professor *Johannes Walæus* og sluttede sig fuldstændig til dennes Billigelse af Harveys Opdagelse. Faktisk var Walæus den første paa Kontinentet, som accepterede den nye Lære om Blodets Cirkulation. Hvilken Modstand Harvey maatte bekæmpe fremgaar blandt andet af, at den dygtige Anatom *Caspar Hoffmann* i Altdorf, der af Harvey personligt fik forelagt Beviserne for sin Læres Rigtighed, udtalte: »video, sed non credo«. I den Grad var *Galen* stadig den største Autoritet for de fleste Læger.

En anden Lærd med betydelig Indflydelse paa Bartholin var den senere berømte *Frans de le Boë Sylvius*, bekendt for sin Udforskning af Hjernen. I den Udgave af Caspar Bartholins Anatomi, som Sønnen Thomas foranledigede udgivet i Holland, finder man Aqvæductus Sylvii og Fossa Sylvii omtalt og beskrevet for første Gang.

»Orinetem hunc Solem venerabantur omnes, etiam Viri doctissimi; qui suum libentissime fecissent Bartholinum, modo retineri se passus fuisset incrementis Patriæ destinatus dulcissimæ — denne opstaaende Sol æredes af alle, ogsaa af de lærdeste Mænd, som helst vilde have gjort Bartholin til en af deres, blot han, der var bestemt til det sødeste Fædrelands Fremme, havde ladet sig tilbageholde«.

Samtidig med at Bartholin forøgede sin i Forvejen betydelige Viden, udgav han lærde Værker, og derfor har Hahn Ret i, at den unge Videnskabsmands Navnkundighed var vidt udbredt, hvilket indbragte ham ærefulde Tilbud. Foruden Medlemskabet i det eksklusive tidligere omtalte italienske Akademi blev han opfordret til at modtage et Docentur i Messina.

»Redimitus Basileæ. pridus Idus Octobris, Anni 1645, suprema & diu promerita, Medicinæ Laurea — i Basel blev han den 14. Oktober 1645 smykket med de højeste og længe fortjente medicinske Laurbær«.

Herved skal forstaaes, at han blev Doctor medicinae.

Inauguraldissertationen handlede om Pleuritis og har kun ringe Interesse for Nutidens Læger; men en af de tre vedføjede Teser: »Nobilitati Medica ars jungi potest — Lægekunstens Udøvelse kan forenes med adelig Byrd« blotter lidt af Tidens manglende sociale Forstaaelse.

Datoen for den højtidelige Begivenhed sætter Hahn til 14. Oktober, men dette Tidspunkt er Tvivl underkastet. Omregner man Datoen til ny Stil, faar man 25. oktober, og det svarer ganske vist paa een Dag nær til den af *Ingerslev*¹⁾ opgivne.

*Julius Petersen*²⁾ anfører imidlertid, at han »blev kreeret til Doktor i Medicinen sammen med sin daværende Rejsefælle Henrik Fuires, om hvem *H. F. Rørdam* sammesteds meddeler, at han tillige med sin Fætter Thomas Bartholin tog den medicinske Doktorgrad 30. September. Ogsaa *Ingerslev* giver denne Meddelelse under sin Gennemgang af Fuires Levnedsløb.

Her er aabenbart nogen Uoverensstemmelse, som maa kunne klares. Sagen skal sikkert forstaas saaledes, at Bartholin disputerede for Graden 30. September og ved en festlig Promotion, ledet af *Caspar Bauhin* forøvrigt, blev kreeret til Doktor 24. Oktober. Dette stemmer ganske godt med de Oplysninger³⁾ *A. G. Sommer* giver, idet han meddeler, at Disputatsen er ansat til at forsvares 26. September.

Men nu lakker Udlændighedens rige Tid mod Enden, og Bartholin vender hjem midt i Oktober 1646.

»Rediit auspicato ad Patriam tandem, magnum & Orbis & Patriæ Miraculum diffusae Eruditionis onustrum tricongiis! — Verdens og Fædrelandets store Vidunder kom endeligt lykkeligt tilbage til Fædrelandet belæst med et Højmaal af udstrakt Lærdom«.

Denne Tekst lader skinne igennem, at Fædrelandet glædede sig over endelig at have sin feterede og højt ansete Søn hjemme igen, men udtaler intet om, hvorvidt Bartholin selv rummede en lignende Følelse. Og det har heller ikke været Tilfældet. Han nød sin Tid i Udlandet, han nød at leve under større Forhold end hjemme, og han vægrede sig gentagne Gange ved at rejse hjem. Den omsorgsfulde og fornuftige Ole Worm, skrev Gang paa Gang til ham og forklarede ham, at det var nødvendigt at komme tilbage, fordi der nu snart blev en Stilling ledig passende for ham. Saaledes fik han i 1643 Underretning om, at han kunde blive Vikar for Thomas Fincke. Men hver Gang afslog Bartholin at returnere. Saare ejendommeligt virker det paa os at stifte Bekendtskab med den Motivering til at forblive i Ud-

¹⁾ I »Danmarks Læger og Lægevæsen«.

²⁾ I »Dansk biografisk Leksikon«.

³⁾ I »Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns Universitets Aarsfest til Erindring om Kirkens Reformation — København 1858«.

landet, han engang anvender. Han undskylder sig nemlig med sin Mangel paa tilstrækkelig Kundskab og Erfaring, en ganske uvant Beskedenhed, som heller aldrig senere stikker Hovedet frem.

PROSEKTORVIRKSOMHED

Hahn beretter nu, hvorledes Universitetet glæder sig over den nye Professor; men naar han udbryder: »Supra omnes Academiæ caput extulit, cum A^o 1647 Professionem Anatomicam ornare coepisset hic Prosectorum Phosphorus — det løftede sit Hovede over alle Akademier, da denne Prosektorernes Lysbringer begyndte at pryde det anatomiske Professorat i Aaret 1647«, gør han sig skyldig i en Fejltagelse. Bartholin blev nemlig først Professor i Matematik efter den nylig afdøde *Christen Longomontanus*¹⁾, der særlig har gjort sig bekendt som Astronom. Han var *Tycho Brahes* bedst begavede Elev og grundlagde senere Observatoriet i Rundetaarn. Men allerede i 1648 overtog Bartholin Professoratet i Anatomi. Simon Paulli blev trøstet med et Kanonikat som Provst og blev snart efter udnævnt til Hofmedicus.

»Qvo cura, qvo fructu, hanc spartam ornaverit, testantur innumera, qvæ secuit, Cadavera; testantur spectatores frequentes; testantur Discipuli complures, inqvilini & advenæ, undiqvaqve confluentes, inter qvos me numeratum gaudeo — med hvilken Omhu, med hvilken Frugt han udførte dette Hverv bevidner de utallige Lig, han secerede; det bevidner de talrige Tilskuere ligesom de mange Elever, baade indfødte og fremmede, der strømmede sammen fra alle Sider, og blandt hvilke jeg har den Glæde at regne mig«.

Med stor Flid, særlig dog i de første Aar, foretog Bartholin adskillige Dissektioner, hvortil Adgangen snart blev gratis efter den i Padua raa-dende Skik. Aristokratiet bivaanede ofte Undersøgelsen af et mandligt Lig; og selv *Frederik III* var en interesseret Tilskuer. I Løbet af det relativt korte Aaremaal, Bartholin indehavde denne Stilling, blev hans berømte medicinske Opdagelser offentliggjort. Han blev i Virkeligheden den For-nyer af dansk lægevidenskabelig Forskning, man længe havde savnet.

Det er enkelte Gange blevet fremført, at Thomas Bartholin gjorde for lidt ud af den egentlige Lærergerning, og det kan maaske i nogen Grad have sin Rigtighed, i al Fald i den senere Professortid; men det kan paa ingen Maade gælde den videnskabelige Forskning. Her udviser han tværtimod det største Initiativ. Det er gavnligt at rekapitulere den sælsomme Begebenhed, hvor han endelig paaviste Lymfekarrene hos Mennesket. I

¹⁾ Longomontanus var forøvrigt gift med Caspar Bartholins Søster *Dorthe*.

Aaret 1654 fik Bartholin en Meddelelse fra Ole Worm om, at en ensom Mand var død af Tæring i sit elendige Kammer. Bartholin og en Assistent secerede Liget efter først at have anbragt et Par gamle Koner uden for Døren for at holde uvedkommende borte. Under de daarligste Forhold maatte de udføre dette Arbejde, som ingenlunde var ufarligt, da Pesten var begyndt at rase i Staden, og det var uvist, om Manden havde haft denne Sygdom. I stor Hast foretoges Undersøgelsen, og da de fandt to Lymfekar, glemtes al Fare; thi nu var endelig det opdaget, som ingen Mennesker tilforn havde set, og før de forlod Stedet, fik de Tid til at undersøge, hvilken Vej Lymfen strømmede.

Er denne Handling ikke et Udslag af den rene Ildhu? Minder denne Situation ikke paafaldende om Renæssancens Sandhedssøgere, som i en Kælder hemmeligt foretog de forbudte Dissektioner ved Skæret af en spinke Kærte?

SKRIFTER

Kun i 13 Aar beklædte Thomas Bartholin Stillingen som Professor anatomiae. Med Bibeholdelse af sine mange Æresposter trak han sig tilbage herfra i en Alder af 44 Aar. For Fremtiden opholdt han sig helst paa sin Gaard, og her havde han de bedste Betingelser for helt at lade sig opsluge af sin altfortærende Lidenskab, den litterære, og det maa siges, at han benyttede Lejligheden. Mange Værker forelaa allerede fra hans Haand, og Tallet blev herefter yderligere forøget.

Men nu er det paa Tide at høre, hvad Jørgen Hahn har at sige om den Sag.

Han taler entusiastisk om: »Scripta ipsius vere aurea, adeo avide ab omnibus expedita gentibus, ut totius Europæ fategaverint Typographos — hans i Sandhed gyldne Skrifter, der saa begærligt blev forlangt af alle Folkeslag, at de gjorde alle Europas Bogtrykkere trætte«.

Og han fortsætter: »Tot exstant & tanta divini hujus Ingenii Monumenta, omne ære peroniora (qvæ, qvod mirare licet ad octogenarium excrevere numerum) ut, vel ipsissimus Livor fateri necesse habeat Episcoporum Tarvisinum nihil adeo auribus dedisse, dum stupendam tanti Viri diligentiam ita laudant.

»Hujus Scripta Viri, qvicumqve recenset, & Annos,
Tot poterit Libros, qvod numerare dies«.

— om dette guddommelige Geni eksisterer saa mange og saa store Mindesmærker mere uforgængelige end Malm (de voksede, hvad man maa beundre, til et Antal af 80), saa at endogsaa selve Misundelsen maa erkende,

at Biskoppen af Treviso aldeles ikke har overdrevet, da han roste en saa stor Mands forbavsende Flid saaledes:

»Hver den, som opregner denne Mands Skrifter og Aar, vil kunne tælle lige saa mange Bøger som Dage«.

Denne overvældende Produktion borger ikke for tilsvarende Lødighed. Ofte nok spores en vis Overfladiskhed. Men at drage den Slutning heraf, at for Eksempel en Del af de Manuskripter, der gik til Grunde ved Hagestedgaards Brand sikkert maatte være, omend ikke værdiløse, saa dog ret ligegyldige, er dadelværdigt. Bartholins Lærdom var eminent, og ganske givet kunde Nutidens Forskere lære ikke saa lidt, hvis de for Alvor satte sig ind i den efterladte Bogskat.

Snarere kan man anke over, at Forfatterens Skrivekløe tvinger ham til kritikløst at beskæftige sig med de besynderligste Emner i den Grad, at man sommetider umuligt kan undgaa at faa det stærkeste Indtryk af en forbavsende Naivitet, som naar han seriøst debatterer den Mulighed, at et Foster kan udvikles i Mavesækken og fødes gennem Munden, eller omtaler frugtsommelige Fostre.

At raillere over denne Egenskab har dog intet Formaal, eftersom en vis Troskyldighed hørte til i Tiden. Utallige Eksempler kan nævnes, men det maa være tilstrækkeligt at henlede Opmærksomheden paa den højt estimerede Svensker *Olof Rudbeck*, som udgav et af Samtidens yderst skattet Værk, hvori han forsøgte at fastslaa, at det af *Platon* omtalte Atlantis maatte have ligget i Sverige, og der havde Jafets Børn haft deres Boplads.

Bartholin levede i en Tid, hvor den ene medicinske Opdagelse fulgte i Hælene paa den anden. Derfor gjaldt det om hurtigt at offentliggøre, hvad man havde paa Hjerte, for at ikke en anden skulde tilrane sig Æren herfor. Dette vilde ikke alene nage den virkelige Opdager, men herhjemme tillige irritere Kongen, som ofte gav Understøttelse til et eller andet videnskabeligt Arbejde, og det vilde skade Landets Anseelse. Skønt Bartholin var meget hurtig i Vendingen og i Almindelighed ikke satte sit Lys under en Skæppe, maa han dog i eet bestemt Tilfælde have undladt at reklamere nok for en Iagttagelse, han havde gjort.

Det drejer sig om en Bog udgivet i 1663. Heri omtales for første Gang, at Lungerne hos et nyfødt Barn havde et fra Normalen afvigende Udseende, hvis Barnet aldrig havde trukket Vejret, hvis det med andre Ord var dødfødt. Saadanne Lunger formaaede heller ikke at holde sig flydende paa Vand, men gik straks til Bunds i Modsætning til et levendefødt Barns Lunger. I Virkeligheden burde altsaa Prioriteten af Opdagelsen af den forensiske Lungeprøve være tilfaldet Bartholin.

Men saadan gik det ikke, hvad man kan lære af en i Halle i Aaret 1725 udgivet Bog betitlet: »D. Johann Schreyers, Stadt- und Land- Physici in Zeitz, Erörterung und Erläuterung der Frage: Ob es ein gewiss Zeichen, wenn eines todten Kindes Lunge im Wasser untersincket, dass solches in Mutter-Leibe gestorben sey?«. Heri omtales den Retssag, der gav Stødet til, at Lungeprøven blev indført i Retsmedicinen: En 16-aarig ung Pige stod for Retten tiltalt for Fødsel i Dølgmaal og Barnemord. Hun benægtede at have ombragt sit Barn. Dr. Schreyer blev meget interesseret i Sagen, og da han havde læst en Bog udkommet i 1677, hvori en tysk Læge omtaler det samme, som Bartholin beskrev i sin Bog i 1663, dog formentlig uden at kende dette, fik han Rettens Tilladelse til at grave Liget op og undersøge det. Da det herved fremgik, at Barnet havde været dødfødt, slap Pigen efter mange Genvordigheder og megen Hjælp fra Landets fineste Jurister, hvis Interesse var blevet vakt, med to Aars Landsforvisning. Den sædvanlige Straf vilde ellers have været levende Begravelse eller, som en særlig Naade, Drukning.

Det er egentlig mærkværdigt, at Jørgen Hahn ikke nogetsteds nævner blot en enkelt af Titlerne paa Bartholins Bøger, heller ikke, naar det gælder dem, hvori de store videnskabelige Opdagelser aabenbares. Disse omtales nærmest paa en uvant ædruelig Maade.

»Ante omnia, laudem ipsi peperit & adorea, Ductus Thoracis Lacteus in Homine, & Vasa Lymphatica; qvæ omnium primus Hafniæ invenit hic Phæbus Anatomes, Anno 1651, D. 15 Decembr; & detexit fidelius, 8. 9 Januar: & 28 Februar: Anni proxime seqventis, vel millies postea demonstrata — frem for alt skaffede ham Ros og Berømmelse Ductus Thoracis Lacteus hos Mennesket og Vasa Lymphatica, hvilke han, denne Anatomis Sol, som den første af alle opdagede i København 15. December 1651 og nøjere udfandt 9. Januar og 28. Februar det følgende Aar, som det senere tusinde Gange er blevet bevist«.

Man regner i Almindelighed med, at Bartholin paaviste Ductus thoracicus i 1652, da hans Opdagelse blev offentliggjort i dette Aar. Bogens Titel lyder: »De Lacteis Thoracis in homini brutisq; nuperrime observatis, Historia anatomica«.

Korrekt bliver Opdagelsen af Vasa lymphatica omtalt. Før disse slutte- lig blev fundet, havde Bartholin nemlig i Aarene 1651—1653 anstillet en Mængde Undersøgelser. I 1653 offentliggjorde han Opdagelsen af Lymfe- karrene hos Dyr i et Skrift betitlet »Vasa lymphatica nuper Hafniæ in amantibus inventa, Et Hepatis exseqviæ«, hvor samtidig Leveren kasseres som bloddannende Organ.

Den foran skildrede Opdagelse af Lymfekarrene hos Mennesket udkom i 1654 under Titlen: »Vasa lymphatica in Homine nuper inventa«.

Den tilsyneladende upaakrævede Udtalelse: »som det senere tusinde Gange er blevet bevist«, giver Stof til Eftertanke. Mon ikke Hannæus her ved vil hjælpe med til at forsvare Bartholins Prioritet af disse Opdagelser, som *Henrik a Møinichen* gjorde det paa en mere effektiv Maade? Denne dygtige Anatom var Bartholins Medhjælper, og paa sin store Udenlandsrejse publicerede han gentagne Gange dennes Opdagelser og demonstrerede ofte Lymfekarsystemet overfor fremmede Anotomer.

Ved Betragtning af de tre nævnte Bogtitler finder man i dem alle Ordet nuper, nylig, for ikke længe siden, i den ene endda superlativisk. Det viser, hvordan Bartholin har skyndt sig med Offentliggørelsen, og der har sandelig, hvad Tiden skulde vise, været Held ved dette Hastværk. *Olof Rudbeck* i Uppsala angreb nemlig straks Bartholin paa en voldsom, ligefrem krigersk Maade og hævdede, at han selv havde fundet Lymfekarrene først. I Kampens Hede udslyngede han endda den Beskyldning, at Bartholins Tidsangivelser havde været ukorrekte, for ikke at sige falske, og at han forøvrigt slet ikke vilde have været i Stand til at gøre saadanne Opdagelser.

Efterverdenens Dom er nok den, at begge samtidig, uafhængige af hinanden har opdaget Lymfekarrene, men at Bartholin er kommet først med sin Offentliggørelse.

Jørgen Hahn fortsætter herefter sin med Rette rosende Omtale af disse videnskabelige Fund.

»Certe, si nihil aliud, honore dignum, dignum fastis gessisset, his tamen Inventis, a multis sæpe, a nullo satis decantatis, abunde se posteritati commendasset. In cujus quoque rei memoriam æternam Mausoleum ipsi erexit Anatomia, per Virum Celeberrimum, Dn: D. Christianum Ostenfeldium — sikkert, hvis han ikke havde gjort andet ærefuldt, noget i Sandhed historisk, saa havde han dog ved disse Opdagelser, der ofte er blevet berømt af mange, men af ingen tilstrækkeligt, rigeligt anbefalet sig til Efterverdenen. Til varigt Minde herom har Anatomien rejst ham et Mausoleum ved den højt berømte Mand Hr. Dr. Christian Ostenfeld«.

Thomas Bartholin udgav engang et Skrift med en minutøs Beskrivelse af domus anatomica. Heri omtales et monumentum prydet med en lang og pompøs Indskrift af *Christian Ostenfeld*«. Det er dette Monument, Hahn sigter til og omtaler som et Mausoleum nu efter Bartholins Død. Forøvrigt kan monumentum ogsaa betyde et Gravminde.

KLOGSKAB

Hannæus, den store Beundrer af Bartholin, faar adskillige Gange i Tælens Løb Lejlighed til at lovsynge sin Lærers Klogskab. I Realiteten var jo Bartholin en virkelig begavet Mand, en Sjældenhed, udstyret med en Høben værdifulde Egenskaber.

»Ad ipsum quippe tot Deus & tanta detulerat Animi bona; quod & quanta nemo a Numine tacitus auderet optare — thi Gud havde i ham nedlagt saa mange og store Sjælens Goder, som ingen i Tavshed turde vove blot at ønske sig af Guddommen«.

Blandt dem var ogsaa en mere end almindelig skarp Forstand, som forøvrigt gik glimrende i Spand med Tidens Naivitet.

»Qviqvid enim in hoc rerum universitate noscendum exstitit, sagaci Mentis æstimabat trutina; Ingenii perspiciebat acumine; & tanquam suos digitos, collebat exacte — thi hvad der kan erkendes i dette Verdenssalt, det vejede han paa sin skarpe Forstands Vægtskaal; det gennemtrængte han med sit Genis Skarpsindighed, og det kendte han nøje som sine Fingre«.

Naar en saadan Forstand bruges til flittige Studier, maa Resultatet blive en enestaaende Lærdom, hvilket Hahn udtrykker saaledes: »Viddommens, alle Tings Dronning, havde kronet sin saa store Elskers med største Flid erhvervede Lærdom saa gavmildt, at det, som i Mands Minde er blevet opbygget af nyt blandt Mennesker, ikke er saa meget som det, vi ser ved denne ene Mand. Bartholin var sikkert et sandt Bibliotek, et helt Akademi, et Musernes Pantheon. Thi der har aldrig nogensinde været noget i Sprogene, ikke engang i de orientalske, saa dunkelt, noget i Historien saa vidtløftigt, i Poesien saa fint, i Filosofien saa subtilt, i Talekunsten saa veltalende, i Botanikken saa udyrket, i Kemien saa skjult, i Anatomien saa dulgt, i Medicinen saa forborgent, i Jurisprudensen saa vanskeligt, i Teologien saa mystisk, som han, jeg vil ikke sige ikke overvandt, men fordøjede«.

Herefter ved enhver for Alvor, hvad der skal forstaaes ved en Polyhistor. At de orientalske Sprog samt Retsvidenskaben nævnes kommer af, at Bartholin i Leyden ogsaa studerede Arabisk og Jura.

»Og han straaledede ikke blot ved alsidig Lærdom, hvorved han var den dannede Verdens Fryd, mere at beundre end at rose; men han lyste ogsaa i den Grad ved de sjældneste Dyders Ild, at han, der ikke havde sin Lige med Hensyn til Lærdoms Berømmelse, ingen havde over sig med Hensyn til Dydernes Glans«.

FROMHED

»En Aurea hæc Mala, in Argentea Bartholini patera — betragt engang disse gyldne Æbler i Bartholins Sølvskaal!« Denne malende Passus¹⁾ lægger Hahn saa megen Vægt paa, at den er det eneste kursiverede Sted i Talen.

Men den trænger unægtelig til en nærmere Forklaring: »Dantur quædam Mala, Plinio teste, quæ Germanitatis appellantur, semper cohærentia, semper gemella, nunquam singula in fætu. Talia Germanitatis Mala sunt pietas & Eruditio, mutuo amicitæ fædere, ac incredibili societatis conjunctæ commercio, sine maxima nunquam seperantæ jacturæ — der gives efter *Plinius'* Vidnesbyrd visse Æbler, kaldet Tvillingæbler, der altid hænger sammen, altid er i Total, aldrig oprindelig enkelte. Saadanne Tvillingæbler er Fromhed og Lærdom forbundet ved et gensidigt Venskabsforbund og ved en utrolig selskabelig Samhørighed, der aldrig kan adskilles uden den største Skade«.

Med eet Slag føler vi os rykket tilbage til en Tid, hvor denne Tankegang virkelig var almengyldig, men som sjældent kan godtages af Nutidens Mennesker.

»Ligesom han i sin Lærdom ikke havde noget kunstigt, saaledes i Fromheden intet pyntet. Begge var de nøgterne, begge en saa stor Ejer højst værdige, hvorved han nødte Verden til at beundre sig«, hedder det videre.

Om Bartholin har været i Besiddelse af dybere religiøse Følelser undrager sig ifølge Sagens Natur og de forhaandenværende Oplysninger al Diskussion. Men det er ikke udelukket, ja maaske endda troligt nok, at de har været til Stede. I Bartholins Barndomshjem hørtes daglig Salmesang og Oplæsning af Bibelen med deraf udledte Formaninger til Fromhed. Faderen, Caspar Bartholin, var helt igennem en religiøs Natur. Han var en Modstander af den skolastisk-lutherske Ortodoksi, som efterhaanden havde udviklet sig til en død Bogstavtro uden inderligt kristeligt Indhold. Ved ivrigt Bibelstudium søgte han selvstændigt at trænge ind i Kristendommens Aand og Væsen paavirket, ligesom Sønnen, af Holger Rosenkrantz. Denne

¹⁾ I »Ordsprogenes Bog« — 25, 11 hedder det: »Æbler af Guld i Skaale af Sølv er Ord, som tales i rette Tid«. I sidste Halvdel af det 18de Aarhundrede anvendte tyske Digtere dette Ordsprog saa meget, at de næsten gjorde det ganske populært. *Goethe* bruger det ikke alene i »*Wilhelm Meisters Lehrjahre*«, men også i daglig Tale. I *Johann Peter Eckermann*: »Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens« siger den store Forfatter Søndag den 25. December 1825: »Shakspeare gibt uns in silbernen Schalen goldene Aepfel. Wir bekommen nun wol durch das Studium seiner Stücke die silberne Schale, allein wir haben nur Kartoffeln hineinzuthun, das ist das Schlimmes«.

Og Søndag den 22. Oktober 1828 lyder det: »Die Frauen sind silberne Schalen, in die wir goldene Aepfel legen«.

sidste skyldes det, som omtalt tidligere, at Thomas Bartholin fortrinsvis studerede Teologi i tre Aar ved det hjemlige Universitet.

Ogsaa Bartholins Formynder, Ole Worm, var en bevidst Kristen, men han havde intet af Caspar Bartholins søgende Aand; tværtimod var hans Sind roligt og vel afbalanceret, maaske en Arv fra hans hollandske Forfædre.

En enkelt Gang ser vi Bartholin slaa rørende paa de religiøse Streng. Det sker i et Brev, han sendte Enken efter sin nylig afdøde Broder. Heri raader han hende til at dæmpe sin Sorg, for at ikke en Sygdom skal ramme hende selv: »Vi Christne som vide, at vort Liif staar udi GUDS Mact og hand kand tage det igien naar det saa behager hannem / icke vi selff / ere skyldige at skaane vort usle Legeme midt udi den allerstørste Sorrig«. Og han trøster hende saaledes: »Den beste Trøst skal komme fra HERREN / og fra Eder selff. Med GUD gaar I sicker / og Aaget falder icke tungt / som bæres med Guds Hielp / med JESU Størcke«.

Skrivelsen indeholder desuden dette Digt:

»I all vor Graad oc Sorrig
Kand intet hielpe vist /
Uden vor faste Borrig
Vor Frelser JESUS Christ«.

Dette jævne, prunktløse Vers er ikke typisk for Bartholins Digtekunst, som oftest misprydes af anstrengte Forsøg paa aandrige Ordspil.

Nej, en inspireret Poet var vor Bartholin ingen Sinde.

Hahn synes betaget af Bartholins Fromhed og meddeler: »Han øvede Fromheden i Kirken imod Gud, i Offentligheden mod Næsten, i Familienlivet mod begge Hustruer¹⁾ og Børnene med saa stor Iver, at han gjorde sig en Samvittighed af at krænke dens Love i det mindste. Han havde oprejst et Tempel for Fromheden, ikke som Romerne i Byen, men som Abraham i sit snehvidt Bryst, for at dyrke Gud, Herren, der boede i hans Indre, uden Lyde. Han vilde hellere være oprigtig from, udmærket i Uskyld, fremragende i Hellighed, end bedrage Verden under Religionens teatraliske Maske og under Navn af Fromhed efter det Aarhundredes Aand, som vi nu genemlever, hvori de flestes Fromhed ikke er andet end en Stemme, et Ekko, der bor i Bjerghuler«.

RETSKAFFENHED

»Et quorsum cum te, spectata Probitas! qvæ maximum nostrum Bartholinum, cætera satis commendatum, reddidisti commendatissimus — og

¹⁾ Bartholin var gift to Gange.

hvorledes forholder det sig med Dig, prøvede Retskaffenhed, Du som gjorde vor store Bartholin, der iøvrigt var noksom anbefalet til særdeles anbefalelsesværdig«.

»Du har hidindtil haft et tilstrækkeligt sikkert Herberge i en saa stor Værts Hjerte, ikke for stedse, men kun for en Tid. Ulykkelige Retskaffenhed, som nu saa megen Landflygtighed plager, saa mange Farer trænger, saa mange dødelige forfølger, at Du synes at være dømt enten til Forvisning eller til Skyggeriget eller endogsaa til at opholde Dig blandt de Døde. Kummerfulde Retskaffenhed, hvor skal Du nu gemme Dig, hvis Du ikke igen maaske vil flyve tilbage til Himlen, hvor den Salige, væmmet ved Jorden, gik hen, hvor I begge har Eders fælles Oprindelse. Jeg beklager Din Skæbne, at Du har mistet en saadan vedholdende Dyrker, en saa velvillig Ernærer, som vore Tider næppe vil skaffe Dig. Alle ærede Dig i Bartholin og Bartholin i Dig, alle de, som lige havde lært at skatte begge paa rette Maade«.

Hen paa Vinteren 1662 modtog Thomas Bartholin et Brev¹⁾ som afsluttedes paa følgende Maade: »At Du er ivrig til at anbefale mig til Literaturens Beskyttelse og blandt dem til Hans Herlighed Kansleren, derfor fremfører jeg min allerbedste Tak, og da jeg ikke besidder noget, hvormed jeg kan gøre mig fortjent til denne Din Velvilje, vil jeg anbefale Dig til det højthellige Forsyn og med brændende Bønner indstændigt bede dette, at det med det nye Aar giver Dig som ny Gunstbevisning fuldkommen Lykke og bestemmer, at Du sent maa gaa hjem til Himlen og længe dvæle glad iblandt os. Og med dette Ønske slutter jeg og beder vedholdende, at Du maa vedblive med at agte mig for værdig til Din Gunst.

Farvel og tilgiv min hastende Pen.

Skrevet i Leyden i Holland

Aar 1662, den 9. Jan. ny Stil

Af Din hengivne

Niels Steensen

Saa fint udtrykte en Mand sig, som paa det Tidspunkt i Virkeligheden ragede op over Bartholin som Videnskabsmand. I 1660 havde han opdaget Ørespytkirtlens Udførselsgang, Vas salivale exterius, den der nu kendes af alle Medicinere som Ductus stonianus, og omkring det Tidspunkt, hvor Brevet er skrevet, foreligger en Afhandling om Taarekirtlerne.

Denne Forsker, en af Verdens største, den videnskabelige Geologis første Grundlægger, som havde den Ulykke at være et godt Stykke forud for sin Tid, denne Mand henvendte sig saaledes i sin Ungdom næsten ydmygt til Bartholin og takkede ham for hans Velvilje. Bartholin kendte

¹⁾ Oversat fra Latin af Overlæge R. E. Christensen.

Steensen udmærket og satte stor Pris paa ham og havde ønsket ham som Professor i Anatomi ved Universitetet herhjemme. Ydermere havde han forsøgt at gøre sin Indflydelse gældende overfor »Hans Herlighed Kansleren«, *Peder Reedtz*. Universitetets Patron.

Ganske vist var paa det Tidspunkt ingen Professorstilling ledig, da netop Simon Paullis Søn, *Jacob Henrik Paulli*, var blevet udnævnt til Professor anatomiae, men han interesserede sig mere for at docere Historie og Geografi.

I 1664 kom Niels Steensen til København saa godt som sikker paa at opnaa Opfyldelsen af sit Ønske, og medens han opholdt sig her, steg hans Ry end mere ved Udgivelsen af det berømteste af alle hans anatomiske Skrifter, i hvilket Hjertets og Musklernes Bygning udredes, hvorved Hjertets Funktion som Pumpemaskine, det Harvey havde lært, definitivt fastsloges.

Men hvad sker! Universitetets Magtfaktor, Thomas Bartholin, afslaar Ansøgningen, og bitterlig skuffet rejser Niels Steensen til Udlandet.

Her ser vi Reversen af Medaillen, her aabenbares klart Vrangsidens ved det Fincke-Worm-Bartholinske Hegemoni.

Men hvorfor handlede Thomas Bartholin saa ilde? Skulde det gamle Sanskrit-Ord »hvem spræller ikke i Kvindens Net« have sin Gyldighed i denne beskæmmende Affære? Sikkert har Familiens Kvinder staaet bag den trufne Beslutning, fordi de ønskede, at et af Slægtens Medlemmer skulde have denne Stilling, hvilket ogsaa skete, da Thomas Bartholins Søstersøn, *Mathias Jacobæus*, blev designeret, en Mand, som i Forhold til Steensen faktisk var en Nullitet.

Det er i Sandhed sælsomt at tænke sig, at hvis den Mand, som i Realiteten næsten enevældigt beherskede Universitetet, havde handlet etisk korrekt, vilde sandsynligvis Niels Steensens Levnedsløb være forløbet ganske anderledes, end det vi kender og er fortrolig med¹⁾.

¹⁾ Historikeren *A. D. Jørgensen* har Hovedansvaret for den skildrede Vurdering af Thomas Bartholins Handlemaade.

Ethvert Forsøg paa at rense Bartholins Minde maa imidlertid hilses med den største Tilfredshed.

Axel Garboe har i 1949-50 i sin Bog: »Thomas Bartholin. Et Bidrag til dansk Natur- og Lægevidenskabs Historie i det 17de Aarhundrede« protesteret klart og energisk mod denne hævdvundne Opfattelse af hele dette ømtaalelige Problem.

Men den bedste Forsvarer har Bartholin faaet i *Edv. Gotfredsen*, som i en varmtfølede Artikel »Gjorde Danmark Niels Steensen Uret?« i »Medicinsk Forum« Nr. 3-1954 paa næsten overbevisende Maade er kommet til det Resultat, at »Årsagen til Niels Steensens skæbne må vi søge i hans egen vilje og hans eget sind«. Defensoratet munder ud i følgende Konklusion: »Det var Steensen, der opgav Danmark, ikke Danmark der opgav Steensen«, og med Hensyn til et muligt ændret Forløb af Steensens Levnedsløb slaar Gotfredsen fast, at hvis Steensen var blevet ansat ved Københavns Universitet, var han ikke blevet Geologiens Grundlægger.

Naar man fordyber sig i dette Afsnit af Jørgen Hahns Tale, faar man efterhaanden en mærkelig Fornemmelse af, at noget ikke ganske renfærdigt skal dækkes, koste hvad det vil. Lovtalen er nemlig nu eet for stort crescendo.

»Mihi credite! A spectat: aut nunquam vidimus Probitatem in terris; aut eam in hoc nostro Bartholino, viventem vidimus. Euge quam lætum fuit spectaculum! videre Bartholinum, Eruditione stupendum; Pietate inclytum, candore memorabilem; non probum tantum, sed ipsissimam Probitatem — tro mig, højtærede Tilhørere, enten har vi aldrig set Retskaffenhed paa Jorden, eller vi har set den levende i denne vor Bartholin. Hvor frydefuldt et Syn var det ikke at se Bartholin beundret ved Lærdom, berømt ved Fromhed, mindeværdig ved Renhed, ikke blot retskaffen, men selve Retskaffenheden«.

Michael Leyser hed en Mand, der fødtes i Leipzig i 1626. I 1650 kom han til det danske Universitet og blev Thomas Bartholins Prosektor, i hvilken Stilling han vandt betydelig Anseelse under Navnet *Lyser*. Han blev en fremragende Anatom og en overlegen Tekniker, hvis Ry fløj viden om, efter at han i 1653 havde udgivet sin Bog »*Culter anatomicus*«, der efterhaanden blev benyttet ved mange Universiteter. Saa estimeret var han, at Olof Rudbeck paastod, at det var Lyser og ikke Bartholin, der havde opdaget Lymfekarrene. Derefter foretog han en lang Studierejse blandt andet til Padua, hvor han tog Doktorgraden og blev i 1658 Professor i Leipzig, men efter et Aars Forløb vendte han tilbage til København formentlig hidlokket af det ogsaa i Udlandet højt ansete *domus anatomica*. Bartholin havde ofte rost ham i svulstige Vendinger, og det var uden Tvivl Mening, at han herhjemme skulde have været Professor i Anatomi, til hvilken Stilling han i høj Grad var berettiget.

Men atter blev vi Vidne til en uredelig Aktion fra Bartholins Side. I stor Skyndsomhed udnævntes hans Broder Rasmus Bartholin til Professor *medicus tertius*. Lyser blev Provincialmedicus for Lolland-Falster og døde et Par Aar efter.

Det er trist, at en saa højtbegavet Mand som Thomas Bartholin, hvem Livet havde budt saa mange Goder, ikke havde Raad til at vise Storsind eller blot sømmelig Adfærd. Maaske nærede han Frygt for, at Lyser skulde overskygge ham som Anatom, eller maaske var det blot det sædvanlige Familiesammenhold, der spillede Hovedrollen i dette Melodrama.

»Certe, non doctior fuit, licet doctissimus, Bartholinus, quam melior, quia optimus. Ita ipsum omnibus humanis immunem vitiis, in vivacissimum Perfecti Viri exemplum, formaverant, ad Virtutem facti Mores, ad Officia natus Animus — Skønt Bartholin var den lærdeste, var han ikke

mere lærd end god, eftersom han var den bedste. Saaledes havde de til Dyderne svarende Sæder og den til Pligten svarende Aand dannet ham, der var fri for alle menneskelige Fejl til det mest levende Eksempel paa en fuldkommen Mand«.

Selv for en Hahn er det vist umuligt at yde mere ukritisk Ros. Her er i Sandhed Klimaks naaet. Ikke engang en Helgen kan svare til dette Eksempel paa et fuldkomment Menneske.

Og Thomas Bartholin var ikke altid en Helgen.

Peter Schumacher havde som ungt Menneske studeret Anatomi under Bartholins Vejledning. Hans straalende Begavelse gjorde Indtryk paa hans Lærer, og da Griffenfeld begyndte at vise sit Værd, fandt Bartholin mangel en god Lejlighed til at benytte sit Talent for Smigreri. Ogsaa Griffenfeld satte sin forhenværende Lærer meget højt, og han kendte tilfulde dens altomfattende Viden, som han ved en bestemt Lejlighed gjorde Brug af, og det var, da *Christian V* i 1671 indstiftede Dannebrogordenen. Griffenfeld, som havde sin store Andel i denne Handling, overtalte Bartholin til at skrive Ordenens Historie.

I 1676 udkom saa »De equestris ordinis Danebrogici origine«. Heri faar man klar Besked om, at Ordenen er stiftet af Valdemar Sejrs efter Slaget ved Reval. Paa Grundlag af gamle Dokumenter og Mønter fra de kongelige Samlinger fastslaaes endvidere, at de efterfølgende Konger alle har baaeret Ridderkorset, og som Bevis bringes et Billede af Valdemar Atterdag med Ordenskorset paa Brystet. Bartholin erklærer, at han har taget dette Billede fra gamle Tapeter paa Københavns Slot.

Her vil vi pausere lidt og skænke Hahns rosende Udtalelser lidt mere Opmærksomhed. Som anført synes Hensigten med dem at være et Forsvar for Bartholin, et skjulende Dække over visse af hans Handlinger. Den Tanke, at Hahn skulde være uvidende om de to foran nævnte Uredeligheder kan næppe accepteres; thi Tidens Lærde stod i livlig Brevveksling med hverandre, og saadanne Begivenheder var sikkert blevet tilbørligt kommenteret.

Men med Hensyn til Dannebrogordenens Historie maatte Hahn tage den for gyldig og kunde heller ikke andet, akkurat som Eftertiden gjorde det indtil Midten af 19de Aarhundrede. Da begyndte Tvivlen at nage enkelte af vore Historikere.

I 1876 paaviste *A. D. Jørgensen*, at Bartholins Bevisførelse var unøjagtig, samt at det Billede, der brugtes til Bevis, maatte være forfalsket. Kobberstikkeren Haelwegh havde stukket dette Portræt til en stor Samling Kongebilleder, og her fremtræder Valdemar Atterdag med Rigsæblet,

som paa det omdiskuterede Billede er raderet ud og erstattet med Dannebrogordenens Kors.

At Sagen vakte en vis Opsigt, siger sig selv, og Dommen over Bartholins Handlemaade var ikke blid.

Det er imidlertid muligt ved rolig Eftertanke at finde undskyldende Momenter frem.

For det første har A. D. Jørgensen indrømmet, at selve Tanken om Dannebrogordenens Oprindelse paa den af Bartholin anførte Maade kan have en vis historisk Berettigelse, da man maa antage, at Dannebrog er fremkommet som et Tegn paa en dansk Ridderorden i Estland i Lighed med den tyske i Lifland.

For det andet var Kollektionen af Kongebilleder udgivet kort før Bartholins Bog udkom, og saaledes kunde enhver interesseret med den største Lethed studere Valdemar Atterdags Kontrafej. Hertil kommer endvidere, at Kobberstikkerens Nummer under Portrættet stadig findes paa Bartholins Aftryk. Altsaa, Bartholin har intet som helst gjort for at udslutte Beviserne for sin mislige Handlemaade. Dette tyder paa, at han slet ikke har været sig noget ukorrekt bevidst, hvilket falder godt i Traad med hans besynderlige Naivitet.

For det tredie stod hin Tids Historieforskning paa et lavt Niveau. Der findes flere Eksempler paa, at bundhæderlige Forskere har forandret Kendsgerninger, for at de lettere kunde stemme overens med forudfattede Anskuelser. Lad os blot se lidt nærmere paa Ole Worm. Det er bekendt, at han vandt megen Berømmelse ved sine runologiske Undersøgelser. Da han ikke kunde overkomme personligt at undersøge alle Runestenene, maatte han for det meste slaa sig til Taals med indsendte Tegninger af dem. Nu har *F. L. A. Wimmer* paavist, at Worm nogle Gange har rettet paa disse Tegninger, for at Teksten kunde faa det Indhold, den efter Worms Mening skulde have. Og dette er gjort uden Skrupler af den retsindige og hæderlige Worm. *Jul. Petersen* har her henledet Opmærksomheden paa en Udtalelse om hin Tids Forskning af *Japetus Steenstrup*: »Historisk Kritik eksisterede næsten ikke, de videnskabelige Muligheder fremsattes med saa stor Kraft, som om de vare beviste Kendsgerninger, og en Fjer forvandlede sig let til fem Høns. Men især gjalt det paa Forhistoriens, Arkæologiens og Oldtidens Omraader, at her havde man Ret til at opstille Brikkerne, som man vilde«.

Alligevel forlader man med Skam at melde dette Afsnit af Jørgen Hahns Tale uden Nølen, oven i Købet med et Lettelsens Suk.

KARAKTERFASTHED

»Nihil loqvar de innumeris, fidemq. humanum excedentibus, laboribus, & vigiliis, vel ipsum delassantibus Herculem; qvæ pertulit pulcerrime, ne oris quidem mutato colore — jeg vil ikke sige noget om de utallige og utrolige Arbejder og Nattevagter, som vilde have trættet en Herkules; han bar dem paa skønneste Maade uden at skifte Ansigtsfarve«.

Det er velgørende igen at kunne beskæftige sig med Bartholins positive Fortrin, hvortil maa regnes en stærk Vilje og en fast Karakter. Der har ganske givet været haardt Brug for dem begge, og der har været tæret paa dem igennem Aarene, naar man tager hele hans Livsværk i Betragtning, som er udført under hyppige og smertefulde Sygdomsanfald.

»Sed duos, præ omnibus, in scenam producam Fatorum insultus, quos, ne loco quidem motus, spartana excipit Constantia — men jeg vil særlig fremfor alle andre anføre to Angreb fra Skæbnens Side, som han ubeværgeligt tog imod med spartansk Standhaftighed«.

Ogsaa i Modgangens og Sorgens Timer udviste Bartholin den største Selvbeherskelse og Karakterfasthed.

Det første Angreb fra Skæbnens Side, der omtales, er Branden af hans Landsted. I 1663 købte Thomas Bartholin af *Henrik Thott* Herregaarden »Hagedstegaard«. Den laa paa den inderste Del af Tudsens, ca. 10 km Vest for Holbæk, og har haft en skøn Beliggenhed ved Sydkysten af Lammefjorden, som dengang var meget vandrige. Hertil trak han sig tilbage fra Universitetsgerningen, og her arbejdede han utrætteligt med sine videnskabelige Værker. I Tidens Løb samlede han paa dette Sted et betydeligt Bibliotek, og det maa antages, at Bygningen har rummet ikke saa faa af hans Portrætter.

Ildsvaaden fandt Sted i 1670, men naar Datoen skal fastsættes, befinder man sig paa gyngende Grund. Hahn skriver: »Funestum hujus Anni Majum ad cujus calendas —«. Da der næppe kan være Tale om at oversætte Calendae ved 1ste Maj, er det oversat som pars pro toto ved Maj Maaned. De fleste, der har beskæftiget sig med denne Begivenhed, angiver 2den Juni ny Stil, men *Axel Garboe* har gjort nøje Rede for de forskellige Meddelelser om denne Sag og er kommet til det Resultat, at 17. Maj gammelt Stil maa være det rigtige. Omregner man denne Dato til ny Stil faas 28. Maj. Dette kan godt stemme med Hahns Meddelelse om, at Thomas Bartholin var i København for at holde Ligtale over sin afdøde Lærer Poul Moth — »beati Mothii manibus sua voce litanti« — som blev begravet 2. Juni.

Naar Georgius Hannæus, Professor i Veltalenhed er naaet til dette Punkt i sin Mindetale, kan man næsten se for sig, hvorledes hans Tilhørere

ryster Trætheden af sig og retter sig op med Ansigterne præget af Forventningsfuldhed, eftersom alle nu er overbevist om, at her vil Foredragsholderen med sin Sans for Dramatik yde noget ganske særligt.

Og det skal siges, at ingen bliver skuffet, formentlig heller ingen af vor Tids Læsere.

»O, triste Skæbne! O, forbandede Ild! Har Du, haltende Vulcan¹⁾ ondskabsfuldt undsluppet Ætnas svovl — og salpeterstinkende Helvedesfængsel, vovet Dig saa langt, at Du har styret Dine krumbøjede og hinkende Skridt derhen. Fordum har Du paa en andens Bøn knust Jupiters Hoved, saa at Pallas fremstod deraf; men nu har Du ikke undset Dig for at udstrække Dine begærlige og umættelige Hænder efter selve Pallas og hendes hellige Palladium, idet Du vilde gaa videre og til Tyraniet føje Falskheden ved at antænde Uvidenhedens hæslige Fakkell af Palladiets Baal«.

Ved den sidste Udtalelse sigtes til, at flere af Bartholins Manuskripter, som var rede til at blive trykt, blev et Offer for Flammerne.

»Med eet eneste Slag ødelagdes saa mange Aars lærde Arbejder, saa mange Vidnesbyrd om en umaadelig Lærdom og om den mest aarvaagne Flid, som den lærde Verden evigt vil savne og aldrig vil gense. Den usalige Vulcan, ak! kvalte denne Fødsel ved en ulykkelig Nedkomst og ødelagde ubarmhjertigt 24 af dette guddommelige Genis Fostre, som dengang var ved at blive født, denne glubske Vulcan, som foregivende at være Jordemoderen Lucina²⁾ havde blandet sig i det ved den sørgelige Ildebrand«.

Og Bartholins Karakterfasthed over for dette Skæbnens Slag beskrives saaledes:

»Om Niobe³⁾, Thebanernes Dronning, læser vi, at hun ved seks Søners og lige saa mange Døtres altfor tidlige Død, da de paa een og samme Dag bukkede under for Apollons Pile, følte saadan en Smerte, at hun blev sløv udover Sløvhedens Grænse og stivnede aldeles for at blive til Sten. Om Labienus⁴⁾, den store Taler, er det sikkert, at han saa utaalmodigt

¹⁾ Vulcan: Ildens Gud, maa her opfattes som en Personliggørelse af Ildens Element.

²⁾ Lucina: Romersk Lysegudinde. Her brugt som et Tilnavn til Juno i hendes Egenskab af Fødsels-gudinde. Hvert Aar i Marts fejredes en Fest i hendes Tempel, under hvilken gifte Kvinder bønfuldt hende om et talrigt Afkom.

³⁾ Niobe: Datter af Zeus' Søn, Tantalos. Hun var den thebanske Konge Amphions Hustru og fik med ham en Skare skønne Børn, der var Forældrenes Glæde. I sit Overmod pralede Niobe med sine Børn overfor Gudinden Leto, som kun havde to, Artemis og Apollon, og forbød endog sine Undersaatter at ofre til Gudinden. Tilskyndet af sin Moder dræbte Apollon derefter hele den blomstrende Børneflokk paa een Dag.

⁴⁾ Titus Labienus levede paa Kejser Augustus' Tid. Han var Taler og Historieskriver. Da han i sine Skrifter angreb den nye Regeringsform paa en meget voldsom Maade, blev hans Skrifter brændt.

saa paa sine Bøgers Aske, at han hellere ønskede helt at blive bedækket af den eller levende at blive indesluttet i sine Fædres Grave, end længere at overleve Frugten af sit Geni.

Hvorfor skulde vi altsaa forundres, hvis ogsaa vor Olding i den frem-skredne Alder, som forbyder at begynde at haabe paa ny, afgik ved Døden ved Synet af sin Lærdoms Aske. Den førstnævnte beklagede sit Ægteskabs Planter, hun blev berøvet ved Spydene, Bartholin sit Genis sjældne Produkter ødelagt af Flammerne. Den anden udgav syv Taler, som blev brændt efter Senatets Beslutning, hvad han tog sig yderst nær. Bartholin led et tre Gange saa stort, ja større Tab, da han med største Smerte oplevede, men først senere opdagede, at fireogtyve yderst sjældne Bøger, bestemt til Offentligheden, endnu ikke udgivet, som evigt skulde savnes, aldrig læses, uden at de selv kunde for det og uden al Skyld, blev forkul-lede og gik op i Sod«.

»Og hvordan stod det til med Bartholin, da han fik et saa stort Tab at vide. Ak! En saa stor Sorg melder Rygtet ham. Ti nu stille I Frøer, nu tordner Olympen! Hvad gjorde han? Hvad mener I? Bartholin bliver ikke, hvor underfuldt, staaende stivnet, Endymion¹⁾ lig. Han falder ikke i Svi-me. Han stivner ikke straks i Krampe med aabne Øjne. Han fremfører ikke afbrudte og daarligt sammenhængende Ord, men den ved den sokra-tiske Myndigheds Kraft begavede Aand taaler skønt alt dette, som Fjen-dens Raab, som langejs fra kommende Kastespyd, som Sten, der uden at saare suser omkring Hjelmen, for at vise, at hans Sjæl er saaledes som Verdens Stilling over Maanen; der er det altid klart«.

»Læs nu, højtærede Tilhørere, denne ophøjede Mands højlærde Af-handling om Bibliotekets Brand, og med Forbavelse vil I se, at han mo-digt herskede over Smerten og Sorgen«.

Den omtalte Afhandling »De Bibliothecæ Incendio Dissertatio Ad Fili-os« udkom i det selsamme Aar, hvor Branden fandt Sted. Det er i Virke-ligheden beundringsværdigt, saa roligt og ydmygt Bartholin fandt sig i denne for ham ganske givet meget skæbnesvangre Katastrofe. Ingen Ste-der finder man Vidnesbyrd om voldsomme, endsige ubeherskede Klager. Kun een Gang, saa vidt man ved, beklager han sig over Tabet af sine Manuskripter, og det er, som Garboe anfører, i et Brev til den svenske Professor *Johannes Scheffer* i September 1671.

Det andet Skæbneslag, Bartholin modtog, indtraf med hans Hustrus

¹⁾ Endymion: Søn af Zeus og Kalyke. Efter senere Sagn blev han, der var meget skøn, elsket af Gudinden Selene, naar han efter Dagens Jagtstrabadser var faldet i Søvn paa Bjerget Latmos i Carien. Paa hendes Bøn gav Zeus ham evig Søvn, Ungdom og Skønhed.

Død. Jævnt og smukt omtaler Hahn Ægteskabet og Afslutningen paa dette, ganske blottet for overdreven Patos, men selvfølgelig i Overensstemmelse med Tidens Smag.

»Næppe havde den en bedre Skæbne værdigste Bartholin forvundet denne smertelige Sorg (:o Brandkatastrofen), før Skæbnen i Aaret 1675 gjorde nye Angreb paa hans hellige Hjem, og saa sikkert ramte den Maalet, at den berøvede ham hans reneste Ægtefælle, en Frue født til Mønster for sit Køn, *Elisabeth Christophersdatter*, eneste Datter af Københavns ophøjede Borgmester¹⁾, hende, som vor uforlignelige Bartholin 26 Aar før beredvilligt havde faaet til Hustru. Disse Aar havde de henlevet ligesom faa Dage i lykkeligt Samliv, som blev velsignet med forønsket Frugtbarhed ligesom dugget af Jupiters gyldne Regn, og som blev adlet ved en sjælden uforstyrret Endrægtighed, der aldrig havde Behov at blive genoprettet i Gudinden Viriplacas²⁾ Helligdom.

Han vilde gerne for sin kære Hustrus Liv have udgydt sit uskyldige Liv. Hun paa den anden Side vilde beredvilligt have løskøbt sin kæreste Mands Liv med sit eget.

Saaledes kappedes de her i gensidig Kærlighed, at de syntes at have lovet hinanden med Philemon og Baucis³⁾ at den ene ikke skulde ledsage den anden til Graven, men at det samme Øjeblik skulde føre begge til samme Maal. Men ak! Et nyt Saar, efter at Smerten af det forrige næppe var dulmet. Her tabte han det, hans Hjerte havde kærester. Han mistede den mest trofaste Fælle af begges Lykke, og han blev hensat i den sørgeligste Enkemandstand med 5 Sønner og 3 Døtre.

O, hvilken mægtig Grund til den højeste Smerte, og alligevel bar den sjælsstærke Bartholin en saa stor Smerte tappert, idet han baade saa paa den evige Ære og Fædrelandets Gavn«.

Kommentarer til dette Afsnit af Talen er ganske unødvendige. Her skal blot anføres, at Ægteparret egentlig havde 5 Sønner og 4 Døtre, men den ene Datter døde som spæd.

¹⁾ Borgmester Christopher Hansen.

²⁾ Viriplaca: Den mandforsonende Gudinde, maaske Juno, som i sit Tempel paa den palatinske Høj forenede Ægtemanden med Hustruen, naar der var opstaaet ægteskabelige Uoverensstemmelser.

³⁾ Philemon og Baucis: Efter Myten en i Oldtiden levende from, fattig Bonde og hans Hustru, som blev berømt ved deres trofaste Kærlighed til hinanden. Zeus besøgte dem i Menneskeskikkelse efter først haanligt at være afvist af de andre Beboere i Egnen. Til Straf herfor lod Zeus en Vandflod opluge Landskabet med Undtagelse af Ægteparrets Hytte, som blev forvandlet til et pragtfuldt Tempel. De bad Guden om at maatte dø samtidig, og deres Bøn blev opfyldt. I Dødsstunden blev de forvandlet saaledes, at han blev til en mægtig Eg og hun til en Lind, der voksede uden for Templet.

BØRN

Jørgen Hahn dvæler en Stund ved Bartholins Sorg og forklarer: »At han tilsidst gik som Sejrherr ud af Kampen. Hvorfor? Jo, fordi den udmærkede Fader tillige øste fortrinlige Lindringsmidler for den pinagtigste Smerte ogsaa af sine gode Børn, da Faderen var helt i sin Sønner, Moderen helt i sine Døtre. De førstnævnte ilede til Berømmelse med lige saa stor Anstrengelse som Faderen; de sidstnævnte kappedes lykkeligt med Moderen i Dyden.

Hvor store og glædelige Frugter høstede han ikke af sin mandige Stammes ældste, Hr. Dr. *Caspar Bartholin*, den meget berømte Professor i Anatomi ved det kongelige københavnske Universitet, min store Ven.

Ligesom den store Fader fik denne til Arbejdsfælle, førend han fik ham til Efterfølger, saaledes saa han med Glæde ham, sin Faders Haab, et Minde om Forældrene, en Hjælp for Slægten, Familiens Arving, og den værdigste Efterfølger, med samme Iver at stræbe med sig efter Dydens Helligdom og Musernes Parnas.

Ejheller kunde han ønske sig selv nok til Lykke med *Christoffer Bartholin*, som blev indført i Hoffets Helligdom, og med *Thomas Bartholin*, der var bestemt til Professor ved Akademiet.

Begge disse vil bære den rigeste Frugt til Gavn for vort, for det kommende Aarhundrede.

Ja, den samme Ære, han fik af disse berømte Sønner, kunde han ogsaa enten eje eller sikkert forvente af de andre Børn, idet han ogsaa derved var overmaade lykkelig, at han i en saa stor Familie ingen havde, der var til Skam eller Skade, saa at han hverken kunde haabe mere eller se sit Haab lykkeligere opfyldt, da hver enkelt af dem havde til Maal: Æren fra Barndommen af, Stræben efter de ædleste Dyder og den rigeste Frugt af et godt Navn«.

Jørgen Hahns i Grunden ret lavmælte Omtale af Bartholins otte Børn vilde sikkert have haft Klang af Fanfare, hvis den var blevet fremsat Aar efter; thi sandelig fik Bartholin den største Glæde af dem alle. De skikkede sig saare vel og havde Held og Fremgang i Livet.

Selv om der tidligere under Gennemgang af Slægten er meddelt nogle Kendsgerninger om denne Børneflokk, blandt andet, at fire af Sønnerne blev Professorer, kan der alligevel paa dette Sted være god Mening i at nævne Børnene med den Tilføjelse, at for nogles Vedkommende findes fyldigere biografiske Oplysninger i Personlisten.

1. *Margrethe Bartholin* (1652-1711) gift med Amtmand Christen Müller.

2. *Caspar Bartholin, Thomae fil.* (1655-1738) Først og fremmest navnkundig ved sine anatomiske Opdagelser.
3. *Christoffer Bartholin* (1657-1714) Professor i Matematik. Senere Landsdommer i Nørrejylland.
4. *Thomas Bartholin, Thomae fil.* (1659-1690) Justitssekretær i Højesteret.
5. *Anne Margrethe* (1660-1698) gift med Professor medicinae Holger Jacobæus.
6. *Else Cathrine Bartholin* (1662-1721) gift med Slotspræst Johan Adolf Bornemann, kendt fra Leonora Christinas »Jammersminde«.
7. *Hans Bartholin* (1665-1739) Professor theologiae.
8. *Albert Bartholin* (1668-1703) Borgmester i København.

ÆRESPOSTER

Den egentlige Grund til, at Thomas Bartholin i en ret ung Alder opgav sin Stilling som Professor anatomiae ved Universitetet og derved lagde sin anatomiske Virksomhed paa Hylden, har altid været meget omdiskuteret. Den officielle Aarsag var Sygdom, men det er givet, at helt andre tungtvejende Momenter har spillet den afgørende Rolle for ham. Men han slap ikke det københavnske Akademi af Syne. Tværtimod blev hans Position her snarere større, og han fik Haand i Hanke med dets Forhold paa en helt anden haandfast Maade end tidligere.

Efter den 95-aarige Thomas Finckes Død blev Bartholin i 1656 det medicinske Fakultets Senior og Decanus perpetuus, og naar Hahn omtaler denne Begivenhed og Følgerne heraf paa denne Maade: »denne medicinske Helligdom havde vor Hedenfarne forestaaet fra dette Aarhundredes Aar 56 med saa stor Tiljublend fra de Lærdes Side, til saa stor Fremgang for Medicinen i Danmark, at det københavnske Akademi, medens han sad ved Videnskabets Ror, fik flere Kandidater, som kunde tilstræbe de højeste Æresposter i Medicinen, end det havde haft før ham fra den første Begyndelse af«, maa man ubetinget give ham Ret og yderligere tilføje, at Bartholins Betydning for Universitetet og for den samlede Videnskab simpelthen var uvurderlig. Det medicinske Fakultet fik derved overfor Udlandet en saadan Anseelse, for ikke at sige Gloire, som aldrig før og maaske heller aldrig siden.

»Interea vocabatur ad Aulam; dignus qvi fierit Archiater, ut Regiæ valetudinis curam haberet; vocabatur ad Palatium Librarium, ut huic publica sua præisset cura, ipsi a Bibliotheca futurus; vocabatur ad Tribunal supremum, ut in supremam Justitiæ curiam adscitus Assessor, jus Regni moderaretur — imidlertid kaldtes han til Hoffet værdig at være første

Læge for at drage Omsorg for Kongens Sundhed. Han blev kaldet til Bogsamlingen for at sørge for dette offentlige Anliggende og være den tilkommende Bibliotekar. Han blev kaldet til den højeste Ret, for at han som Assessor ved Rettens højeste Domstol skulde lede Kongerigets Retssager«.

Christian V udnævnte i Aaret 1670 Thomas Bartholin til Livlæge baaede for at belønne hans Fortjenester og for at trøste ham efter den tabsforvældende Brandkatastrofe. Om hans Gage herfor, som nogle har paa-staaet, blev forhøjet, er imidlertid tvivlsomt.

I 1671 blev Bartholin Universitetsbibliotekar og samme Aar Højesteretsdommer.

ANDET ÆGTESKAB

Med virkelige første Klasses Grunde har man efter al denne Virak Lov til at hævde, at Thomas Bartholin er et smukt Eksempel paa et ærgerrigt Menneske og en Lykkens Pamfilius, der har faaet alle sine Ønsker opfyldt.

Ogsaa det Ønske at slippe bort fra Enkemandstandens triste Lod, gik i Opfyldelse.

Dog her maa man hellere lade Georgius Hannæus føre Ordet.

»Men for at han uden Bekymringer og Omsorg for de huslige Forhold bekvemmere kunde hengive sig til disse offentlige Embeder, søgte han sig igen en Hustru, idet han saa bort fra Romernes Afholdenhed, der forkaster det andet Ægteskab som mindre hæderfuldt.

Frigjort saaledes for Enkemandstandens Ubehageligheder begyndte Bartholin at bejle, idet han ikke før afstod fra de eleusinske¹⁾ Mysterier, før han havde vundet den fremragende Kvinde *Magdalene Rhode*²⁾, en Enke af høj Anseelse paa Grund af sine aandelige og materielle Goder.

Med hende levede han i lidt over to Aar i saa stor Endrægtighed, at hun, da han var død, ikke mere synes selv at leve, men at opretholde Livet ligesom i Skyggen«.

SYGDOM

Det er omtalt, at Bartholins store Viljestyrke bidrog til, at hans vældige Arbejdsevne ikke bukkede under for hans svage Helbred paa et tidligt Tidspunkt.

¹⁾ Eleusis: By og Egn i Attika med et Tempel for Gudinden Demeter, Indstifteren af Ægteskabets Love og Rettigheder, berømt for de eleusinske Mysterier, sacra eleusinia, som blev fejret ved aarlige Processioner fra Athen og ved Afholdelse af Vædekampe.

²⁾ Ægteskabet blev indgaaet i 1678.

Han skrantede meget i Opvæksten, og mange har ment, at han i sin Ungdom led af Lungetuberkulose.

Allerede i en forholdsvis ung Alder opstod den Lidelse, der til Slut skulde lægge ham i Graven. Gentagne Gange havde han ligesom Faderen, Caspar Bartholin, Nyrekolik, som svækkede ham saa meget, at han 44 Aar gammel opgav sin Prosektorvirksomhed.

Det ser ud til, at Anfaldene af Nyresten fortrinsvis optraadte paa bestemte Tider af Aaret, hvis man ellers skal forstaa Hahns Udtalelser ret.

Men vi maa hellere lade vor Taler beskrive Bartholins sidste Sygdom, navnlig da han gør dette paa en for ham og den lærde Tid typisk Maade.

»Største Delen af Aaret gaar, ja lakker allerede mod Enden, omtrent med samme Mildhed som det foregaaende Aar, Det særlig afgørende Tidspunkt overvindes uden Skade, som om der paa ny var blevet sluttet Vaa-benstilstand.

Imidlertid overvejer de himmelske Magter, hvad der skal ske med den prægtige Bartholin. Snart bestemmer Guddommen, at den Skare, som skal flyttes fra Jorden til Himlen, skal faa en saa stor Leder, at der skal gives de Saliges Kor en Kandidat.

Uden Tøven udfører de hurtige Parcer¹⁾ Guds Befalinger, ledsaget af Morta og Morbona, som med deres Øjne udpeger Bartholin til Drab og alle Vegne søger efter en Dødsarsag. Og saaledes iagttager Dødsgudinderne utrættelig med uafvendte Øjne Bartholin, som han kommer og gaar. De tænker allerede paa de enkelte smaa Rum i hans til Døden bestemte Legeme, om der er noget, der kunde være fordærveligt for denne deres Herre.

Ak! Ak! De finder Smaasten, som de bestemmer til deres Brug og ophober. Efter at de har samlet dem, stopper de ulykkeligvis Uretererne og Urethra, at de ikke skulde udskilles ad de vanlige Veje med Resterne af de fordøjede Drikke. -

Grusomme paracelsiske Duelech²⁾, hvis Leg er mere raa end Camby- ses³⁾ Sværd, hvis fjendtlige Kastesten Bartholin skjuler i sit Indre staaende

1) Parcer: Romernes Skæbnegudinder benævnet Nova, Decuma og Morta; men som Navnene Morta og Morbona her er brugt, betegner disse snarere en Slags Gudinder for Døden og Sygdommen.

2) Duelech: Et vistnok af Paracelsus selv dannet Ord, der defineres saaledes: »Duelech est in homini tartari species, lapis spongiosus, periculum et maximum dolorem creans — en Slags Helvede for Mennesket, en sprød Sten, der fremkalder Fare og den største Smerte«.

3) Cambyses: Konge af Persien, Cyros' Søn, hvem han 530 f. Chr. fulgte paa Tronen. Han erobrede 525 Ægypten. Hans Adfærd overfor det undertrykte Folk var meget raa og lignede en sindssygs Handlinger. Han døde ved at saare sig med sit eget Sværd, da han var ved at stige til Hest.

ved det himmelske Prytaneums¹⁾ Tærskel, medens han, jo mere han nærmer sig det evige Maal, desto inderligere vandrer mellem Helligdommen og Stenen. Og de indre Fjender raser lige saa heftigt som vedholdende mod vor Podalirius²⁾, som med Møje drager Aande paa Sygesengen³⁾, idet de i den store Mands Urne indfører de sorte Sten⁴⁾, som enhver Forsamling maa afsky«.

»Kom hid! Kom hid! alle I ædlest Læger, der udøver Kunsten at bevare Menneskene. Kom vor faldende og allerede paa Knæ kæmpende Apollon til Hjælp.

Jeg synes her at se alle de mest erfarne af Æskulaps Sønner, som det københavnske Akademi favner ved sin lærde Barm, i Hobevis at løbe saaledes til, at Bartholins Dør bliver vanskelig at aabne. Omkring den paa Aar og Fortjenester saa rige Oldings, men værdige Bartholins Leje, staar de berømte Jacobæi⁵⁾, den udmærkede Worm, Borch og Møinichen.

Ved den udødelige Gud! hvilke Mænd, hvilke beundringsværdige Navne af den meste udstrakte Videnskab, hvilke Medicinens Lys, hvilke Støtter for Akademiet. Ingen af dem sidder ørkesløs, men hver for sig bestræber sig flittigt for enten at uddrive Bartholin af hans letargiske Tilstand eller for at hindre ham i at dø.

Den ene anbringer Omslag, den anden indsmører Lænderne og Bugen, en bringer Diuretica, en anden Nephritica, atter en anden Specifica; alle har den sundeste Fornuft, en lang Erfaring, og hvad der tjener begge, nøjagtige Analogier, og det gav Haab om sikker Hjælp.

Uden Tvivl vilde denne farlige Sygdom være veget for disse ædlest Lægers lykkelige Snilde, hvis den skæbnesvangre Nærhed af den sidste Time havde ladet noget tilovers for de guddommelige Aanders menneskelige Kunster.

Men Bartholin skulde dø, og dø vilde han, der var større end Jordkredsen, lig Himlen, som ikke mere havde noget at lære, intet hvorved han skulde stige højere, han der var træt af Arbejdet, højt bedaget, af største Ry, mæt af Ære og sukkende efter Gud«.

¹⁾ Prytaneum: Et Hus i græske Byer, hvor velfortjente Mænd fik deres Underhold.

²⁾ Podalirius: En Søn af Æskulap og Broder til Machaon. Var selv en dygtig Læge.

³⁾ Sygesengen: Den latinske Tekst lyder »Scimpodio Galeni«, Galens Løjbenk.

⁴⁾ Forfatteren bruger her Ordet calculi i to Betydninger, først for de Urinsten, han beskriver, og dernæst for de Sten, man i de ældste Tider lagde i en Urne ved en Retssag for at stemme om den anklagedes Skæbne. Hvide Sten betød Frifindelse, sorte Sten Domfældelse.

⁵⁾ Mathias Jacobæus og Broderen Holger Jacobæus.

DØD

»Da han altsaa lagde Mærke til, at Sygdommen saa hurtigt fuldførte Skæbnens Befalinger, at den trodsede Lægernes Anstrengelser og ikke kunde tvinges til at adlyde nogen Kunst, saa henvendte han sin Opmærksomhed paa det hinsides og hengav sig til Gud for frømt at slutte sit Liv og saligt at begynde Evigheden. Han ventede paa den sidste Nødvendighed og imødesaa taalmodigt den afgørende Time, som ingen kan undgaa, og hvorved han kunde undslippe Fængslet ved en stolt Flugt.

Denne Time var omkring 8 om Morgenen den fjerde December, da vor anden Hippokrates i en Alder af 64 Aar seks Uger og 3 Dage forlod den lærde Verden, som han forestod, som han gavnede, og steg op til Himlen, en Arving af himmelsk Herlighed, Englenes Fælle, de Helliges Kollega. Han forgik ikke, men bortgik til de Saliges Sæde, til Fortjenesternes Løn, unddraget ak! vor Omgang, ikke vor Ærbødighed.

Han skjulte sig vor salige Olding, denne højædle Hr. Dr. Thomas Bartholin, Anatomiens Dyrker, Naturens Frier, Hygeas Beskytter, Sygdommens Skræk, Europas Glæde, Dydernes Glans, de Godes Kærlighed, Tidens Forbavselse, Fædrelandets Lys, Familiens Støtte, Vennernes Længsel.

Han skabte paa Jorden sin store Glans for at tilbagegive den til Himlen, hvor han venter Evigheden, som han ved umaadelig Lærdom, ved uendelige Dyder baade fortjente paa Jorden og ejer i Himlen«.

Uro og ustandselige Forandringer paa alle Livets Omraader kendetegner vore Dage. Hvor ofte maa et tænksomt Menneske ikke nære det utopiske Ønske, at Tiden vilde staa stille blot i en kort Stund, som for dum Solen i Gideon og Maanen i Ajalons Dal, saa at han i Ro og Mag kunde forsøge at fordøje de forskellige saakaldte Fremskridt, skille det værdiløse fra og undgaa aandeligt at blive Drivtømmer, hvad desværre nogle synes at være.

Hvad her er sagt gælder ogsaa, og maaske endda særligt Nutidens Læger, ikke mindst de yngste af dem, for hvem the struggle for life ser ud til at ville skærpes mere og mere og derved faa den Virkning at tvinge mange ind i et Speciale paa et altfor tidligt Tidspunkt, hvorved de udsættes for den Fare at tabe det store Overblik. Maaske mister nogle i Døgnet's Jag Kontinuitetsfølelsen, savner den rimeligvis ikke og glemmer, at det enkelte Menneske kun er et Led i en uendelig Kæde, hvor hvert Led har sin Betydning for Kædens Styrke og Helhed.

Plaget af saadanne og lignende Tanker trøster et Faatal af danske Læger sig med, at de dog er Medlemmer af en Stand, som nyder en ganske pæn Anseelse i Udlandet, hvilket dog sandt at sige mere skyldes den gode Uddannelse paa Universitetet og Hospitaler. Men de fleste er nok klar over, at vi kun ejer forholdsvis faa Lægenavne, der formaar at kaste en lysende Glans over vort Land.

Sandsynligvis vilde en Liste over disse vore skabende medicinske Koryfæer se ud som følger:

Henrik Harpestreng (?-1244), *Thomas Bartholin* (1616-1680), *Niels Steensen* (1638-1686), *Jacob Winsløw* (1669-1760), *Hans Vilhelm Meyer* (1824-1868), *Hans Chr. Gram* (1853-1938), *Niels Finsen* (1860-1904), *Johannes Fibiger* (1867-1928). Hertil kan føjes enkelte andre, for Eksempel *Christian Fenger* (1840-1902) og *Wilhelm Andreas Wille* (1862-1944).

Hvis man vil spørge om, hvilken af disse Læger, der herhjemme er mest omtalt, vil Svaret afhænge af, hvem Spørgsmaalet rettes til. Lægfolk vil sikkert give Niels Finsen Prisen, medens de fleste Medicinere vil vakle mellem Niels Steensen og Thomas Bartholin. Dog er det sandsynligt, at sidstnævnte vil samle flest Stemmer. Gang paa Gang har han været omtalt og hans Livsgerning debatteret; men næppe nogen anden af Danmarks berømte Læger har været saa uensartet bedømt som han.

Nutidens Syn paa ham er utvivlsomt dette: En stor Læge, en fremragende anatomisk Forsker med straalende Resultater, en Mand med Interesser langt uden for sit eget Felt, et Menneske med eminent Lærdom, udstyret med en skarp Forstand, umaadelig Arbejdsevne og iøjnefaldende Evner som Skribent.

Bartholins Virksomhed som Anatom har haft Betydning ikke alene for den danske Medicin, men ogsaa for den universelle medicinske Videnskab. Hans lægevidenskabelige Interesser indskrænkede sig ikke til anatomiske Studier alene eller til Udgivelsen af »Acta Medica & Philisophica Hafniensia«, som udkom i 5 Bind i Aarene 1673-1680, nej, de var tværtimod spredt over store Omraader.

Ham skyldes det, at der i 1658, under hans Dekanat, blev udgivet den første danske Farmakopé benævnet »Dispensatorium Hafniense«. Paa hans Foranledning fremkom i 1672 en Forordning om Medici, Apotekere og Jordemødre, hvorved Jordemodervæsenet forbedredes meget.

Og dersom man har faaet det Indtryk, at Bartholin sad paa sit Gods og udelukkende skrev Værker om »Svanens Anatomi og Sang«, »Nye Iagttagelser over Enhjørningen« og Meddelelser om de af en norsk Kone

lagte magiske Æg, samt behandlede andre sælsomme Emner, er det ganske fejlagtigt. Tværtimod hvad man skulde forvente, var han ingen Stuelærd i den gængse Betydning af dette Ord. Han var interesseret i Livet omkring sig, hvad der gav sig Udtryk ved Afhandlinger om hygiejniske Forhold, saasom Renlighed, frisk Luft og Foranstaltninger under Tidens mange Epidemier.

Og hele den kendte Rigdom af Skrifter tjener desuden til at vise hans enestaaende Lærdom og hans skarpe Forstand om saa end Læseren af i Dag lejlighedsvis chokeres af hans Naivitet.

Denne Bedømmelse af Bartholin og hans Betydning har ikke altid været den paa Bjerget raadende. Med nogen Beskæmmelse har man engang været Vidne til Jul. Petersens strenge Kritik af vor store hedenfarne Kollega, en Kritik, der syntes fornemmeligst at bestaa i Fremhævelse af Bartholins mindre heldige Sider.

Ganske vist er der ogsaa i dette Skrift dvælet lovlig meget ved Bartholins Fejl, hvilket dog mest maa opfattes som en Reaktion mod Jørgen Hahns Overdrivelser, men alligevel kan denne Hovedrysten af hans fejlagtige Handlemaader tjene til at fuldstændiggøre Billedet af Bartholin og vise, at han, lejlighedsvis, var et Menneske med menneskelige Fejl.

Desuden kan man trøste sig med, at en Mand af Bartholins Format nemt kan taale en Smule Kritik.

Værre vilde det være, hvis LigeGYldigheden skulde sænke sig over Thomas Bartholin. Og det er dog Tilfældet, at der engang var en Periode, hvor man helt syntes at have glemt hans Eksistens.

Men medens Bartholin levede, blev han ikke overset, ej heller glemt. Man var slet og ret overvældet af hans Fremtoning.

Med hvilke Egenskaber imponerede Samtiden, og hvad for Fortjenester var det, man dengang især hæftede sig ved?

Disse og lignende Spørgsmaal er vanskelige at besvare; men lad os alligevel prøve derpaa ved en Art Analyse af Jørgen Hahns Tale.

Det maa indrømmes, at en Minde- og Sørgetale, og da særlig denne med overdrevne Lovprisninger, et svulstigt Sprog og Forfatterens udprægede Trang til at anvende Retoucherpenslen baade i Tide og Utide, er et mindre velegnet Objekt. Men med Forsigtighed kan trods alt fremdrages brugbare Oplysninger ved en Undersøgelse af, hvad Hahn fortrinsvis skænker Opmærksomhed, hvad i Særdeleshed paapeges, og hvad han udbreder sig mest om, samt hvorledes dette gøres.

I Talen er omtalt Bartholins Fødested, Slægt, Barndom og Opvækst, Udseende, Uddannelse, herunder den store Udenlandsrejse, anatomisk Virksomhed, Skrifter, personlige Egenskaber som Klogskab, Flid, Lærdom,

Fromhed, Retskaffenhed og Karakterfasthed, Æresposter og Familieforhold.

Det falder straks i Øjnene, at Bartholins Personlighed er det dominerende Emne. Derom kredser Forfatterens Opmærksomhed sig ustandseligt. Sommetider synes man rigtignok, at hans Udtalelser, efter Nutidens Tankegang, næsten er blasfemiske, som naar han kalder Bartholin for Englenes Fælle, større end Jordkredsen, lig Himlen. For at fuldkommengøre Billedet af Bartholin gør han sig tilmed de hæderligste Anstrengelser ved kraftigt at bedyre dennes, lidt tvivlsomme, Retskaffenhed. Fromheden forbundet med Lærdom pointeres endvidere ved det smukke, allegoriske Maleri af Æblerne i Sølvskaalen.

Der er derfor næppe Tvivl om, at Bartholins Personlighed er det, der har gjort det stærkeste Indtryk paa Jørgen Hahn og ikke paa ham alene, men paa hele Samtiden; thi man maa have Ret til at formode, at Taleren med Flid har fremført de af alle knæsatte Anskuelser om Bartholin for ikke at støde sit Auditorium ved at fremsætte eventuelle selvstændige og afvigende Meninger ved en slig festlig Lejlighed.

Det næste, der lægges Vægt paa, er Bartholins Forfatterskab, som berømmes flere Steder i Talen. Hahn er imponeret over Antallet af Bøger. Han citerer med Stolthed en italiensk Digers Hyldest og dvæler længe ved den hærgende Ildebrand af Landstedet, hvorved 24 lærde Afhandlinger gik tabt. Det er karakteristisk, at Ødelæggelsen af Indbo og Malerier ikke nævnes med et Ord, endsige beklages.

Indholdet af alle disse Værker røbes ikke, selv paa den flygtigste Maade. Man faar, forhaabentlig med Urette, en Anelse om, at Kvantiteten spiller en større Rolle end Kvaliteten.

Men Omtalen af Bartholins videnskabelige Opdagelser er næsten forargelig kortfattet for en Nutidslæser. Der ofres kun ganske faa Linier herpaa, og Titlerne paa disse vigtige Værker er endda ikke opført.

Man spørger sig selv, om Hahn ikke er klar over disse Opdagelsers Betydning eller ikke har opdaget den Glorie, der herved straalere over vort Land og dets Lægevidenskab.

Der er altsaa efter denne Redegørelse ingen Tvivl om, at det Bartholins Kolleger og dermed Samtiden især priste, var hans inspirerende Personlighed, som paavirkede hans Omgivelser i den Grad, at der kom en pludselig Fremgang for dansk medicinsk Forskning og en Højnelse af Universitetets Anseelse.

PERSONLISTE

Appelmann, Gonsales (?). Kopperstikker i Køl. Fremstillede her i 1689 et stort Portræt af Kurfyrst Johann Vilhelm von der Pfalz. i 1671-75 i Leyden, hvor han udgav Titel- og Bogillustrationer. i 1674 beskæftigede han sig i Køl.

Arnisæus, Henning (?-1636). Født nær Halberstadt. I 1613 Prof. med. i Helmstad. Kom til Danmark som Kongens Livlæge. Var en meget lærd Mand og en dygtig Anatom og har haft Betydning for dansk anatomisk Forskning.

Balslev, Christoffer (1628-1693). Født i Odense. Dr. med. i Utrecht 1658. Ejer af Fraugdegaard. Havde Titel af Assessor i Cancellikollegiet. En Datter, Birgitte, gift med Thomas Kingo, som i Fraugde Kirke har opsat et Epifatum over sin Svigerfader.

Bartholin, Albert (1668-1703). Født paa Hagedstedgaard. Søn af Thomas Bartholin. Studerede i København. Derefter til Frankrig, England, Holland, Tyskland. Studerede Historie og Politik i Leipzig. Blev Kongens Sekretær. 1697 Borgmester i København.

Bartholin, Caspar (1585-1629). Født i Malmø. 1602 indskrives han ved Københavns Universitet. 1604 i Rostock og Wittenberg, hvor han blev Magister 1605. Efter 3 Aars Ophold i denne By rejste han til Fods gennem det meste af Europa. Besøgte Universiteterne i Halle, Erfurt, Jena, Kassel, Marburg, Giessen, Køl. Derefter til Løwen og Antwerpen. Herfra til Leipzig, Heidelberg, Amsterdam og Leyden. Endvidere i Frankrig, England, Schweiz og Italien. 1610 Dr. med. i Basel. 1611 Prof. eloquentiae i København. 1613 Prof. med. 1624 Prof. theologiae. 1626 Dr. theol.

Bartholin, Casper d. yngre, Thomae fil. (1655-1738). Ved Universitetet 1671. 19 Aar gammel udnævntes han af Kongen til Prof. phil. Derefter 3 Aar i Holland, Frankrig, Italien og Tyskland. 1677 Professor i Fysik. Holdt samtidig Forelæsninger i Anatomi. 1678 Dr. med. 1691 Højesteretsdommer. 1694 Justitsraad. 1708 Etatsraad. 1719 Generalprokurør. 1722

Konferensraad. 1724 Deputeret for Finanserne. 1729 blev han hvid Ridder (Storkors af Dannebrog), hvilket var enestaaende for en borgerlig. Adlet 1731 sammen med sin afdøde Fader og dennes Efterkommere. Hans Navn er bevaret i Glandul. Bartholini og Ductus Bartholinianus.

Bartholin, Caspar (1618-1670). Søn af Prof. Caspar Bartholin og Anna Fincke. Dr. jur. Ejer af Kornerupgaard. Blev 4 Aar efter sin Død adlet under Navn af v. Bartlin.

Bartholin, Christoffer (1657-1714). Søn af Thomas Bartholin. Tilbragte en Del af sin Ungdom i Udlandet. Studerede 1674 i Leyden, senere i Rom. Derefter herhjemme Prof. i Matematik. 1684 Landsdommer i Nørrejylland. Ejer af Herregaarden Kaas i Salling. Blev efterhaanden Kancelliraad, Justitsraad og i 1709 Etatsraad.

Bartholin, Hans (1665-1739). Søn af Thomas Bartholin. Student 1683. Derefter til Udlandet. 1688 Prof. phil. herhjemme. Fra 1693 Prof. theologiae.

Bartholin, Rasmus (1625-1698). Søn af Professor Caspar Bartholin og Anna Fincke. Student fra Herlufsholm. Fra 1646 til 1656 i Holland, England, Frankrig og Italien. Hjem i en kort Periode i 1647, hvor han tog Magistergraden. 1654 Dr. med. i Padua. 1657 Prof. med. i København. Berømt ved sin Opdagelse af Dobbeltbrydningen i islandsk Kalkspat. Dygtige Observationer af den store Komet i 1664. Var Lærer for Ole Rømer. Hans Datter, Anne Marie, blev Ole Rømers første Hustru.

Bartholin, Thomas, Thomae fil. (1659-1690). Student 1673. Kun afbrudt ved en Rejse hjem paa Grund af Faderens Sygdom og Død studerede han i Udlandet i 6 Aar, blandt andet i Leyden, Oxford, London, Paris og Leipzig. 1684 kgl. Antiquarius. 1685 Justitssekretær i Højesteret. Har indlagt sig uvurderlige Fortjenester ved at samle gamle islandske Haandskrifter og store Bidrag til Danmarks og Norges Kirkehistorie før Reformationen.

Bauhin, Caspar (1550-1624). Søn af en Læge. Født i Basel. Studerede i Basel, Padua og Montpellier. 1588 Professor i Anatomi og Botanik i Basel. Prof. med. her. Berømt Anatom (Valvula Bauhini), men særlig kendt som Botaniker.

Borch, Ole (1626-1690). Født i Ribe Stift. Fra 1644 i 6 Aar ved Københavns Universitet. Ven med Thomas Bartholin. Deltog tappert i Københavns Forsvar. Prof. i Filologi, Botanik og Kemi. Studerede derefter i Leyden. Derfra til England, Frankrig og Italien. Medens han virkede

som Professor, havde han en udstrakt Praksis. 1681 Bestyrer af Universitetsbiblioteket. 1686 Højesteretsassessor. Hans Navn bedst kendt i Forbindelse med det Kollegium for 16 Studenter, han oprettede i St. Kannikestræde i København.

Brochmand, Hans (1594-1638). Født i Køge. Fra 1604 paa Herlufsholm, hvor han havde sin Broder, Jesper Brochmand, til Rektor. Student 1611. Efter et Par Studieaar i København paa Gymnasiet i Lavingen og derefter 4 Aar i Wittenberg. Ved Universiteterne i Leipzig, Jena og Rostock. Turde ikke rejse til Holland og andre ikke-lutherske Lande for ikke at faa sit ortodokse Standpunkt besmittet. I 1619 Magister og samme Aar Rektor i Sorø. 1621 Prof. phil. i København. 1630 den første Indehaver af det nyoprettede fjerde Professorat i Teologi. 1634 kreeredes til Dr. theol. Blev draget ind i Universitetets langvarige Strid med Holger Rosenkrantz.

Brochmand, Jesper (1585-1652). Student fra Herlufsholm. Studerede blandt andre Steder i Leyden og Franeker. 1608 Rektor ved Herlufsholm. 1610 Prof. i København. Lærer for Chr. IV's Søn 1617-20. Stod Holger Rosenkrantz nær, men vendte sig fra ham af religiøse Grunde. Blev en af vort Lands største Teologer. 1639 Sjællands Biskop. Forbedrede Salmesangen og afskaffede den sidste Rest af Latin i Gudstjenesten. Bekendt i Almenheden især for sin Huspostil.

Deichmann, Peter (c. 1666-?). Født i København. I 3 Aar ved Universitetet. I 1688 til Leipzig og Leyden. I 1691 i London. 1695 tog han den medicinske Doktorgrad ved Københavns Universitet. Praktiserede derefter i Odense til sin Død.

Ditmar, Henrik (?-1677). Født i Hamborg. Uddannet som Kunstmaler væsenlig under hollandsk Indflydelse. Har vistnok rejst i Italien og Holland. Kom til Danmark i Slutningen af Frederik III's Tid og virkede her indtil sin Død. En god og mangesidig Kunstner. Malede især historiske og Portrætmalerier.

Fenger, Christian (1840-1902). Student 1859. Under Krigen 1864 Læge paa Augustenborg Lazaret. Medicinsk Embedseksamen 1867. Eksperimenterede paa Landbohøjskolen paa Heste med Skudsaar og konstruerede Tænger til Fjernelse af Kugler. I Krigen 1870-71 Tjeneste ved en international Ambulance. 1874 Dr. med. Praktiserede i Ægypten. 1878 paa Hospital i Chicago. Virkede her som Kirurg i flere Aar. Indførte Antiseptiken i Amerika. 1893 Prof. chir. ved Chicago medical college. 1901 Præsident for Chicago medical og senere surgical society. Benævnes »den

amerikanske ChirurGIS Fader«. Ved hans Død stiftedes Fenger Memorial Association.

Fincke, Thomas (1561-1656). Født i Flensborg. Fra 1577 studerede han i 5 Aar i Strasbourg. Derefter i Jena, Wittenberg, Heidelberg og Leipzig. I 1583 i Padua. Dr. med. 1587 i Basel. Derefter ved en Række tyske Universiteter. 1591 Professor i Matematik i København. Blev sendt med en anden Lærd til Uranienborg for at bedømme Tycho Brahes Efterladenskaber. Ansaar dem for unyttige. 1603 første medicinske Professorat. Blev Decanus perpetuus i det medicinske Fakultet. Var Universitets Rektor 5 Gange. Var meget velbegavet og lærd. Ansat ved Universitetet i 65 Aar.

Fuiren, Henrik (1614-1659). Søn af Dr. med. Jørgen Fuiren og Margrethe Fincke. I 1628 studerede han i København. I 1638 til Udlandet. Efter 4 Aar Ophold i Leyden til Paris og andre franske Byer. Over Montpellier til Padua, hvor han forblev i 6 Aar. Dr. med. i Basel sammen med Thomas Bartholin. Fra 1646 praktiserede han i København.

Fuiren, Jørgen (1581-1628). Blev undervist i Hjemmet til sit 12te Aar. Derefter i Udlandet blandt andet i Wittenberg og Rostock, hvor han forblev i 6 Aar. Herefter 4 Aar i Leyden. Studerede Matematik og Medicin. Herfra til Tyskland, England, Frankrig og Italien. Fra 1606 nogle Aar i Tyskland og Belgien. Praktiserede som Læge i København fra 1610. Var en meget dygtig Læge og en stor Botaniker.

Galenos, Klaudius (129-199). Søn af Arkitekten Nikon i Pergamon. Studerede Medicin i sin Fødeby samt i Smyrna og Korinth. Senere i Syrien, Palæstina og Alexandria. 28 Aar gammel blev han Læge ved Gladiator-skolen i Pergamon. Begyndte her en ny Saarbehandling med Vin for at forhindre Betændelse. Rejste i Aaret 162 til Rom, hvor han blev meget kendt. Læge for Kejserne Marcus Aurelius og Lucius Verus. Har haft enestaaende Betydning for den samlede Medicin.

Griffenfeld, Peder: se under Schumacher.

Haelwegh, Albert (c. 1600-1673). Vistnok født i Danmark. Fik sin Uddannelse i Nederlandene. Blev herhjemme kongelig Kobberstikker. En glimrende Tegner og Stikker, som har udført mange Portrætter, blandt andet et fremragende af Chr. IV.

Hansen, Christoffer (1598-1679). Født i Skaane. Efter 4 Aars Ophold i Malmø Latinskole kom han i 1614 til København. Vandt efterhaanden Ry som Handelstalent. 1633 Borgerskab som islandsk Købmand. 1639 forpagtede han selvanden Accisen af fremmed Øl i København. 1653 del-

tog han i Oprettelsen af et karaibisk Handelskompagni. Laangiver til Kronen og til adskillige adelige. 1642 Raadmand. 1664 en af Københavns 4 Borgmestre.

Harpestreng, Henrik (?-1244). Læge og Kannik i Roskilde. Vistnok identisk med den i franske Manuskripter nævnte Henricus Dacus. Meget tyder paa, at han har studeret i Salerno. Har efterladt sig flere Skrifter. Mest kendt er herhjemme hans to Urtebøger. Det er ikke utænkeligt, at det kæmpemæssige ikke til Bunds undersøgte Bibliotek i Klostret Monte Casino, som blev ødelagt under sidste Krig, kan have rummet nogle af hans Værker.

Harvey, William (1578-1657). Født i Folkestone. Gik i Skole i Canterbury. Studerede 3 Aar i Cambridge. Fra 1598 i 4 Aar i Padua. Dr. med. 1602 i Cambridge. 1609 Overlæge ved St. Bartholemeus Hospital i London. 1615 Lærer i Anatomi og Kirurgi. I 1628 udgav han sit berømte Skrift »Excercitationes anatomicae de motu cordis et sanguinis circulatione«. 1618 Livlæge hos Jacob I og 1632 hos Karl I. 3 Aar i Oxford. I 1646 flyttede han til London og levede her som Privatmand.

Hoffmann, Caspar (1572-1648). Født i elendige Forhold i Gotha. Studerede Medicin i Leipzig, Strasbourg og Altdorf. 3 Aar i Padua. 1605 Dr. med. i Basel. Blev det følgende Aar »Pestlæge« i Nürnberg. Derefter Professor medicinae i Altdorf, hvor han underviste i 40 Aar. Han var en af de lærdeste Læger i sin Tid, men en Repræsentant for det 17de Aarhundredes sterile Bøglærde. Fordybede sig saa kraftigt i den gamle, græske Medicin, at der ikke blev levnet Tid til at følge med i Medicinens Udvikling.

Jacobæus, Holger (1650-1701). Søn af Biskop Jacob Madsen i Aarhus. Studerede først Teologi, men 1671-72 Medicin i Holland. 1674-77 en lang Rejse sammen med sine Fætre Caspar og Christoffer Bartholin til Universiteterne i Leyden, Paris, Padua og Leipzig. 1678 til London, hvor han studerede Kemi og Anatomi. 1679 Dr. med. i Leyden. Straks herefter Professor i København. 1681 ægtede han sin Kusine Anna Margrethe, Datter af Thomas Bartholin. 1698 Prof. ordin. medicinae.

Jacobæus, Mathias (1637-1688). Broder til ovennævnte. Studerede i København 1658. 1660-62 Studieophold i Leyden. Efter et kort Ophold hjemme paa Grund af Faderens Død 2 Aar i Udlandet mest England og Frankrig. 1664 Professor i Historie og Geografi. Drev samtidig hermed Lægepraksis. Senere Prof. medicinae.

Juel, Erik (?-1657). til Hundsbæk og Alsted. Rigsraad. 1623 Landsdommer i Jylland. Af bekendte Sønner havde han Søhelten Niels Juel (1629-1697), Diplomaten Peder Juel (1623-1656) og nedennævnte.

Juel, Jens (1631-1700). Efter sin Skolegang i Sorø tiltraadte han i 1651 en 4-aarig Udenlandsrejse ledet af Bircherod. 1655 Sekretær i danske Kancelli. 1657 Resident hos Kongen af Polen. Derefter i hurtig Rækkefølge Gehejmesekretær, Sekretær i Statskollegiet, Resident i Stockholm, Vicepræsident i Kommercekollegiet, Friherre, Medlem af Højesteret, Gehejmeraad og Elefantridder. Han var Griffenfelds Ven.

Kingo, Thomas (1634-1703). Født i Slangerup. Student i 1654. Teologisk Attestats 4 Aar efter. 1668 Præst i Slangerup. Tog 1669 Magistergraden. 1677 Biskop paa Fyn. 1679 adeligt Skjold og Mærke. Bekendt som verdslig og religiøs Forfatter. 1ste Del af »Aandeligt Sjungekor« udkom 1673, anden Del 1681. 1682 Dr. theol. 1699 udkom den saakaldte »Kingos Salmebog«.

Longomontanus, Christen (1562-1647). Født i Lomborg ved Lemvig. 1588 til Universitetet. 1589 Medhjælper hos Tycho Brahe. 1597 Studierejse i Tyskland, 1599 Medarbejder hos Brahe paa Slottet Benátky i Bøhmen. Efter forskellige Ansættelser 1605 ekstraordinær Professor i Astro nomi i København. Forestod Oprettelsen af Universitetsobservatoriet paa Rundetaarn. Fra 1609 udarbejdede han den aarlige Universitetsalmanak. 1622 udkom hans Hovedværk »Astronomia Danica«.

Luja, Christen Henrik (1628-1709). Født i Merseburg. Studerede ved forskellige udenlandske Universiteter og blev Dr. med. i Padua. Efter et Ophold i Jylland blev han Provincialmedicus i Odense, men opgav dette Embede 1697. Ejede Herregaarden Tøistrup. Gav sammen med sin Hustru i 1695 to Sølvlysestager til St. Knuds Kirke i Odense.

Lyser, Michael (1626-1659). Født i Leipzig, hvor han studerede Medicin. Fortsatte Studierne i København særlig hos Thomas Bartholin. I 1652 til Padua, Verona og Leipzig, hvor han blev Professor med. Rejste til København, hvorefter han udnævntes til Provincialmedicus for Møen og Lolland-Falster.

Manasse ben Israel (1604-1659). Hans Fader, som var portugisisk Jøde, flygtede paa Grund af Inkquisitionen til Holland sammen med sine Sønner. Manasse undervistes her af Rabbi Isaac Uziel med saa godt Resultat, at han 18 Aar gammel blev denne Rabbis Efterfølger i Synagogen i Amsterdam. Under Cromwells Protektorat rejste han en Tid i England. Døde i Middelburg. Har blandt andre Værker udgivet en hebraisk Grammatik.

Mander, Karel van (?-1670). Rimeligvis født i Delft. Uddannet til Kunstner i Holland, blandt andet hos Rembrandt. Kom til Danmark for anden Gang. Fik 1635-38 kongelig Understøttelse til et Studieophold i Italien. Efter sin Hjemkomst kongelig dansk Hofmaler og var tillige Tegnelærer for Leonora Christina. Særlig berømt som Portrætmaler. Døde som en rig Mand i København.

Meyer, Vilhelm (1824-1895). Født i Fredericia. Student 1843 og cand. med. 4 Aar efter. 1851-53 studerede han i Udlandet. Praktiserede senere i København og uddannede sig selv som Ørelæge. 1868 offentliggjorde han i »Hospitalstidende« en Afhandling om »de adeonide Vegetationer«. I 1884 blev han ved en Lægekongres i København særdeles bekendt, endog udenfor Specialkredse og snart efter verdensberømt.

Moth, Poul (1601-1670). Født i Flensborg. 1621 til Gymnasiet i Hamborg. Studerede Medicin i 3 Aar i Königsberg og derefter i 2 Aar i København. Samtidig var han Lærer for Thomas Bartholin. Studierejse til Holland, England, Frankrig og Italien. 1637 Dr. med. i Basel. Derefter atter nye Rejser i Udlandet. Fra 1640 til 1644 praktiserede han i Flensborg. Derefter et Par Aar i Lybæk. Vistnok nogen Tid i Odense fra 1645. 1651 Hofmedicus hos Frederik III.

Mule, Jørgen (?). Søn af Storkøbmanden Hans Mule i Odense. Blev Raadmand og senere Borgmester her. Slægten Mule har i ældre Tider spillet en dominerende Rolle i denne By. Endnu eksisterer »Mulernes Legat-skole«.

Møinichen, Henrik a (1631-1709). Født i Malmø. 1650 ved Københavns Universitet. Assisterede Thomas Bartholin ved Dissektioner. Blev en meget dygtig Anatom og Ven med Bartholin. Fra 1654 seks Aar ved udenlandske Universiteter. Dr. med. i Angers. 1662 Hofmedicus hos Frederik III. 1670 Livlæge hos Chr. V. 1687 Højesteretsdommer. 1695 Justitsraad.

Ostenfeld, Christian (1619-1671). Født i Viborg. 1638 Student. 1640 Baccalaureus phil. og teologisk Embedseksamen. Derefter Rejse til Holland, England og Frankrig. 1642 Conrector i Viborg. Atter lange Rejser i Udlandet. 1655 Dr. med. i Padua. 1656 Prof. med. efter Thomas Fincke. 1669 fritoges han for sin akademiske Virksomhed og blev Prof. honor. 1670 Højesteretsassessor. Meget dygtig Mand til at ordne Universitetets Forhold.

Paulli, Jacob Henrik (1637-1704). Søn af Simon Paulli. Student 1655. Studerende Medicin herhjemme og i Udlandet. 1662 Professor i Anatomi. 1663 Magister i Filosofi. 1664 Professor i Historie. 1668 kongelig Historiograf. 1669-76 Legetationssekretær i Holland. 1678 i England. 1680-82 i Frankrig. 1684-86 virkede han som dansk hemmelig Agent i Hamborg. 1694-98 Resident i London. Adlet under Navn af v. Rosenchild.

Paulli, Simon (1603-1680). Født i Rostock, hvor hans Fader var Professor med. Kom til Danmark i sit andet Leveaar, hvor Faderen var blevet Enkedronning Sofies Livlæge. Efter Faderens Død tilbage til Rostock, hvor han studerede. Senere til Holland og England. Studerede særlig Botanik, men derefter i Frankrig Anatomi. 1634 Prof. med. i Rostock. 1639 Professor i Anatomi, Kirurgi og Botanik i København. Efter sin Tilbage-træden blev han i 1648 kongelig Livmedicus. Var en tro Tilhænger af Galens Anatomi. Oprettede Domus anatomica. Har haft Betydning for Botanikkens Udvikling i Danmark. En af hans dygtigste Elever var Ole Borch.

Plinius, Gajus Secundus, den ældre (23-79). Gjorde Tjeneste ved Rytteriet i Donauegnene. I 67 blev han Prokurator i Spanien. Senere øverste Kommandant for Flaaden, der havde Station ved Forbjerget Misenum. Omkom under et Udbrud af Vesuv, under hvilket han uforfærdet sejlede mod Vesuv for at gøre Optegnelser. Var en af Samtidens lærdeste Mænd og dyrkede især Naturhistorie. Hans eneste bevarede Værk er »Historia naturalis« i 37 Bøger.

Reedtz, Peder (1614-1674). Søn af Rigsraad Frederik Reedtz. Fik sin Uddannelse herhjemme og i Udlandet. Var en Tid Sekretær i Kancelliet og beklædte flere diplomatiske Hverv. Derefter Lensmand og Amtmand over flere norske Amter. 1660 udnævntes han til Kansler og blev i 1661 Patron for Universitetet og Højesterets Formand.

Rosenkrantz, Holger (1574-1643). Søn af Rigsraad Jørgen Rosenkrantz. Efter Skolegang i Aarhus studerede han i Rostock og Wittenberg særlig Teologi. I 1616 Rigsraad, oprettede Sorø Akademi og Gymnasier i flere Byer, blandt andet i Odense. Mente, at han svigtede sit religiøse Kald ved at beskæftige sig med Statssager og ansøgte to Gange om at maatte udtræde af Rigsraadet. Da dette nægtedes, forlod han Landet og bosatte sig under ret fattige Forhold i Göteborg. I 1629 vendte han tilbage til sit Gods Rosenholm. Blev paa Grund af sine Skrifter nærmest anset som Kætter, hvorfor hans Ven, Jesper Brochmand, trak sig tilbage fra ham. I sine sidste Aar syntes man at have glemt hans fra Samtiden afvigende religiøse Meninger og hædrede ham med Tilnavnet »den Lærde«.

Rudbeck, Olof (1630-1702). Født i Vesterås. Fra 1650 foretog han i Uppsala, hvor han studerede Medicin, anatomiske Undersøgelser, hvorved han opdagede Lymfekarrene. Dr. med. 1653. Studerede derefter i Holland. I 1654 Docent i Botanik i Uppsala. Samme Aar Prof. anatomiae og i 1660 Prof. med. Var en lærd Mand og tillige et teknisk Geni. Som Tegner var han fremragende og arbejdede i flere Aar paa et stort botanisk Værk med flere Tusinde Tegninger. Ved en Brand ødelagdes det meste af dette enestaaende Værk. Var desforuden en lærd Oldgransker. Vandt overordentlig Yndest i sit Hjemland ved sit Værk om »Atlantis«, hvori han søgte at bevise, at dette Land havde haft sin Plads i Sverige.

Schumacher, Peder (1635-1699). Født i København. Student 12 Aar gammel. 1653 teologisk Attestats. Derefter en lang Studierejse gennem største Delen af Europa. 1663 kongelig Bibliotekar og Arkivar. 1665 Kammersekretær hos Frederik III. Udarbejdede her Kongeloven. 1669 Assessor i Statskollegiet og Højesteret. 1673 blev han Greve af Griffenfeld. Erhvervede sig store Jordegodser. Hans Indflydelse var overvældende og hans Arbejdskraft meget stor; men han skaffede sig mange Fjender ved sin Magtsyge og Ærgerrighed, og da hans Embedsførelse var særdeles angribelig, fængsledes han i 1676. Derefter Fange i Kastellet i 4 Aar og senere 18 Aar paa Munkholm i Trondhjems Fjord.

Steensen, Niels, Nicolaus Steno (1638-1686). Født i København. Student 1656. Studerede Medicin. 1660 til Amsterdam og derefter til Leyden, hvor han opholdt sig i 4 Aar. Gjorde flere imponerende anatomiske Opdagelser. Efter at være blevet vraget som Professoremne i København rejste han til Paris, hvor han holdt Forelæsninger. Modtog i 1664 Doktorgraden fra Leyden. Levede derefter i Florens. Her udkom hans Arbejde om Muskelbygning. Kom her ind i en religiøs Krise. Afsvor i 1667 sin protestantiske Tro og blev Katolik. Studerede Geologi og gjorde ogsaa her mange Opdagelser. Efter et Ophold i Danmark vendte han tilbage til Italien. 1675 blev han præsteviet og blev Biskop og apostolisk Vikar for Nordvesttyskland og de nordiske Riger. Gik med brændende Iver op i sin Tro og førte et saa strengt og asketisk Liv, at han hurtigt bukkede under herfor.

Sylvius, Franciscus de le Boë (1614-1672). Tilhørte en fransk Hugenotfamilie, der var udvandret til Holland. Dr. med. i Basel. 1640-41 anatomiske Forelæsninger i Leyden. Undersøgte især Kirtler og Nervesystemet. 1641 Læge i Amsterdam. 1658 overtog han det kliniske Lærereembede i Leyden.

Taulov, Jørgen (1606-1680). Født i Odense. Skolegang i Middelfart, Kolding og Roskilde. Student her i 1625. Studerede i København. 1627 Rektor i Kolding. 1631-32 i Nederlandene. Derefter Rektor i Nyborg. 1633 opgav han dette Embede for som Hovmester for Niels Vind at foretage en femaarig Udenlandsrejse til Holland, England, Frankrig, Schweiz og Italien. 1638 Konrektor i Odense. 1639 Magistergraden. Samme Aar Professor *ethices et eloquentiae* ved Odense Gymnasium.

Thelott, Johan Philipp, den ældre (?). Kobberstikker og Guldsmed i Augsburg og Frankfurt a.M. Har stukket flere Portrætter blandt andet af Hertug Maximilian af Bayern. Menes at have opholdt sig et Stykke Tid i København.

Unsenius. Om ham findes ingen Oplysninger.

Voss, Gerhard Johannes (1577-1649). Født i Nærheden af Heidelberg. Skolegang i Dordrecht. 1595 til Leyden, hvor han studerede Græsk, Matematik og Filosofi. 1598 Magister og Dr. phil. 1600 Rektor i Dordrecht. 1622 Professor i Veltalenhed og Historie i Leyden. Senere ogsaa Professor i Græsk. Ud gav en græsk og latinsk Grammatik. Med sin enorme Viden var han en Polyhistor i Ordets sande Betydning.

Walæus, Johannes, Johannes de Wale (1604-1649). Studerede i Leyden. Tog medicinske Doktorgrad i 1631. Praktiserede i Leyden og holdt samtidig Forelæsninger. Prof. extraordin. 1633. Skrev »*Epistolae duæ de motu chyli et sanguinis*» i 1641. Heri viser han sig at være Harveys første Talsmand paa Kontinentet.

Wille, Vilhelm Andreas (1862-1944). Født i København. Student 1882 fra Herlufsholm. cand. med. 1889. Drog i 1906 som Lægmissionær i Frelsens Hær til Java. Meget kendt ved sin Virksomhed her igennem mange Aar. En særlig Knoglesutur udarbejdet af ham.

Winsløw, Jakob Benignus (1669-1760). Født i Odense. Student 1687. Studerede først Teologi, derefter Medicin. I 1697 paa Studierejse til Holland. Derfra til Paris, hvor han forblev Resten af sit Liv. Her gik han over til Katolicismen. Han var i Besiddelse af betydelige anatomiske Kundskaber. I 1732 udgaves hans bekendte »*Exposition anatomique sur la structure du corps humain*«, der snart blev brugt overalt i Europa. I 1743 blev han Professor. Var desuden en meget anset og søgt Læge.

Worm, Ole (1588-1654). Født i Aarhus. Efter Skolegang i sin Fødeby uddannedes han ved Gymnasiet i Lüneburg. Derefter aarelange Rejser rundt i Europa. Studerede i Marburg og Giessen. I Basel dyrkede han Anatomi, i Paris Kirurgi. Dr. med. i Basel. Derefter i 1½ Aar i London og Oxford. I 1613 Professor i København og fra 1624 Prof. med. 5 Gange blev han valgt til Universitetets Rektor. Han forbedrede den anatomiske Undervisning. Mest kendt blev han ved sine Runeforskninger. Blev Grundlægger af den nordiske Oldforskning. I 1655 udkom i Amsterdam et pragtfuldt udstyret Værk om hans »Museum«, der var en af Københavns Seværdigheder.

EPILOG

Paa Thomas Bartholins Tid var Befolkningen stort set delt i fire Stænder, selv om en vis Nivellering fandt Sted imellem dem.

Bartholins Slægt frembyder et Eksempel paa, hvorledes en saadan kunde foregaa. Oprindelig udgaaet fra Bondestanden hævede den sig gennem anden Stand til Adelstanden.

Men for at opnaa en Forbedring af den sociale Position krævedes altid en betydelig Arbejdsindsats, og Bartholin har ydet en saadan til Gavn ikke kun for sin Slægt, men ogsaa for sin Samtids og Eftertidens Lægestand.

Derfor staar vi i Taknemmelighedgæld til ham og alle vore medicinske Forfædre, og vi maa give *Axel Hansen* Ret, naar han siger, at »et Lands medicinske Cultur kan ikke opretholdes, uden at der findes solidt Kundskab til Fortiden og Fagets Udvikling. Uden det sidder man som Graaspurve paa et Træs Kviste uden at begribe, at Kvisten afhænger af Grenen, Grenen voxer ud af Stammen, og at denne har Rødder under Jorden, uden hvilke ingen Blade kan fremspire«.

LITTERATUR:

- Aggebo, A.*: Fra Hippokrates til Carrel — København 1939.
Allgemeine Deutsche Biographie.
Birket-Smith, K. (Hovedredaktion): Lægekunsten gennem Tiderne. Odense 1945.
Bricka: Dansk biografisk Leksikon.
Engelstoft: Bidrag til Personalhistorien af Mindesmærker i fynske Kirker i Samlinger af Fyns Historie og Topographie.
Engelstoft: Odense Bys Historie. Odense 1880.
Christensen, R. E., Hansen, A. og Larsen, K.: Niels Steensens (Stenonis) Værker i Oversættelse. København 1939.
Garboe, A.: Thomas Bartholin og Hagededgaard. U. f. L. 24, 1916.
Hannæus, G.: Aphonologia seu Dissertatio Inauguralis de Aponia. Hafn. 1684.
Hannæus, G.: Oratio Parentalis in Jacobum Bircherod. Hafn. 1692.
Hannæus, G.: Oratio Parentalis in Thom. Bartholin. Hafn. 1684.
Hofman, H. de.: Samling af Fundatzer. Tom I. København 1755.
Holbeck, H. St.: Odense Bys Historie. Odense 1926.
Ingerslev, V.: Danmarks Læger og Lægevæsen indtil Aar 1800. København 1873.
Jöcker, C. F.: Allgemeine Gelehrtelexikon.
Maar, V. (Publie'e par): L'Autobiographie de J. B. Winsløw — Paris — København 1912.
Mindeskrikt for 300-Aars Dagen for Thomas Bartholins Fødsel — København 1916 med nedennævnte Bidrag:
Andrup, O.: Om Portrætter af Thomas Bartholin.
Andrup, O.: Thomas Bartholin som Digter.
Bartholin, C. T.: Bartholinerne som Adelsmænd og Jordegodsbesiddere.
Carøe, K.: Bartholinerlægten.
Garboe, A.: Et Trøstebrev fra Thomas Bartholin.
Garboe, A.: Thomas Bartholin og Hagededgaard.
Maar, V.: En Mindestens Historie.
Maar, V.: Et Blad af Domus Anatomicas Historie.
Maar, V.: Mindetale holdt paa Universitetet paa 300-Aarsdagen for Thomas Bartholins Fødsel.
Thiset: De adelige Bartholin'er.
Petersen, J.: Bartholinerne og Kredsen om dem. København 1898
Rectoris Programma. Hafn. 1688.
Sommer, A. G.: Thomas Bartholin i Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns Universitets Aarsfest til Erindring om Kirkens Reformation. København 1858.
Thieme-Becker: Künstlerlexikon.
Trap, J. P.: Danmark, Bd. II. København 1920.
Tryde, G.: Thomas Bartholins Skrifter om Opdagelsen af Lymfekarsystemet hos Dyrene og Mennesket. — Oversat fra Latin. København 1936.